

DET TEOLOGISKE
MENIGHETSAKULTET

Fengselsprestens betydning for innsatte

En empirisk studie av den religiøse betjeningens betydning for innsattes
psykiske helse.

Ida Kristin Hanevold

Veileder

Professor i religionspsykologi, Lars Johan Danbolt

*Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved
Det teologiske Menighetsfakultet og er godkjent som del av denne utdanningen*

Det teologiske menighetsfakultet, 2018, vår
AVH5065: Masteroppgave i teologi (30 studiepoeng)

Cand.Theol

Antall ord: 23069

SAMMENDRAG

Studien undersøker temaet religion og religiøs betjening i fengsel. Fokuset har vært betydningen av religion og religiøs betjening i møte med innsattes psykiske helse, med henblikk på et rehabiliteringsperspektiv innenfor kriminalomsorgen.

Forskningsdesignet er kvalitativt. Det er foretatt kvalitative intervjuer med seks innsatte ved en kvinneavdeling i et norsk fengsel med bakgrunn i en utarbeidet intervjuguide.

Fremgangsmåten for analysering av dataene er hermeneutisk – fenomenologisk.

Studien viser at innsatte opplever en rekke utfordringer i møte med soningshverdagen.

Oppgaven vil belyse hvordan opplevelse av mestring kan knyttes til vektleggingen av ulike mestringsressurser i møte med det stresset som følger med en frihetsberøvelse. Det vil videre drøftes hvordan presten og den religiøse/åndelige betjeningen i fengslet kan bidra til å redusere graden av stress og bidra inn i det overnevnte målet med soningen, som i norske fengsler er rehabilitering.

INNHOOLD

DEL I: INNLEDING

SAMMENDRAG	3
FORORD	7
1.0 INTRODUKSJON	8
1.1 KUNNSKAPSINTERESSE OG FORMÅLET MED STUDIEN	9
1.1.2. FORFORSTÅELSE.....	9
1.2 PROBLEMSTILLING	10
1.3 BEGREPSAVKLARING	11
1.3.1. PSYKISK HELSE.....	11
1.3.2 RELIGIØS & ÅNDELIG.....	11
1.4 FENGSELSFORSKNING	11
1.4.1 PSYKISK HELSE BLANT DOMFELTE I NORSKE FENGSLER.....	13
1.4.2 FENGSELETS MATERIELLE STRUKTUR.....	14
1.5. AVGRENSNING OG STRUKTUR	14
2. MATERIAL OG METODE	15
2.1 VALG AV METODE	16
2.2 INTERVJUGUIDE	17
2.3 DET KVALITATIVE INTERVJU	17
2.3.1 UTVALG.....	18
2.3.2 TABELL: UTVALG.....	18
2.3.2 GJENNOMFØRING.....	19
2.4 TRANSKRIBERING	19
2.5 ETISKE VURDERINGER	20
2.6 ANALYSE	20
2.6.1 TEMATISK ANALYSE.....	21
2.7 VALIDITET OG RELIABILITET	22
2.8. STYRKER OG SVAKHETER VED METODEN	23

DEL II: TEORETISK PERSPEKTIV

3.0 TEORI	24
3.1 MESTRING OG PSYKISK HELSE	26
3.1.1 MESTRING AV KRISER.....	28
3.2 RELIGION SOM MESTRING	28
3.2.1 MESTRINGSPROSESSEN.....	32
3.2.2 MESTRING OG TILHØRIGHET.....	33
3.2.3 Å SØKE DET HELLIGE.....	35
3.2.4 Å ERFARE DET HELLIGE.....	38
3.3 MESTRING, TILHØRIGHET OG SOSIAL STØTTE	38
3.3 OPPSUMMERING	40

DEL III: ANALYSE

4.0 ANALYSE AV DET EMPIRISKE MATERIALET	41
4.1 PRESTENS ROLLE	42
4.1.1 PRESTEN SOM PROFESJONELL SAMTALEPARTNER.....	42
4.1.2 TILLITSPERSON.....	44
4.1.3 MEDMENNESKE.....	45
4.1.4 TILRETTELEGGER.....	48
4.2 TROSBETYDNING	48
4.2.1 TRO SOM KULTURELL IDENTITET.....	49
4.2.2 TRO OG MESTRING.....	50
4.2.3 FORKYNNELSE SOM ÅNDELIG VEILEDNING.....	52
4.2.4 TRO SOM PRAKSIS.....	53
4.3 KIRKEROMMET	54
4.3.1 ET ROM MED EMOSJONELL OG EKSISTENSIELL BÆREKRAFT.....	54
4.3.2 SOSIAL FUNKSJON.....	53
4.4 SAMMENFATNING AV DET EMPIRISKE MATERIALET	57

DEL IV: DRØFTING

5.0 DRØFTING	59
5.1 PRESTENS ROLLE	59

5.2 TROSBETYDNING	64
5.3 KIRKEROMMET	65
5.4 KONKLUSJON	68
6.0 LITTERATURLISTE	69
VEDLEGG 1: NSD.....	72
VEDLEGG 2 : INFORMASJONSSKRIV.....	75
VEDLEGG 3: INTERVJUGUIDE.....	77

FORORD

Etter mange år som student på Menighetsfakultetet hadde jeg virkelig sett frem mot å vie et helt semester til å forske på et område jeg har genuin interesse for. Religionspsykologi og sjelesorg er mye av grunnen til at jeg ville studere teologi i utgangspunktet. Det er også fag som jeg gjerne skulle hatt mer av i løpet av profesjonsstudiet i teologi.

Det er en rekke personer som fortjener en stor takk. Uten dere ville det ikke vært mulig å gjennomføre dette prosjektet. Først og fremst vil jeg takke min veileder Lars Johan Danbolt for engasjement rundt prosjektet, spennende og givende samtaler og kyndig veiledning.

Videre vil jeg takke min rause og meget kloke svigerinne, Marianne som har bistått meg på så mange områder med denne masteren og det til tross for at hun er doktorgradsstipendiat og mor til fire barn. Takk for din enorme entusiasme rundt prosjektet, dine refleksjoner og svar på mine utallige spørsmål.

Tusen takk til min tålmodige mann, Even som har tatt ansvar og gitt barna fine opplevelser når mor har forsvunnet til lesesalen. Jeg hadde ikke klart dette uten deg og jeg håper jeg kan bistå deg på samme måte nå når du skal skrive master.

Sist, men ikke minst vil jeg takke de seks informantene som tok seg tid til å møte meg og som åpnet seg på det innerste og lot meg få ta del i deres tanker og refleksjoner rundt et tema som viste seg å vekke sterke følelser. Deres refleksjoner har inspirert meg til å grave dypere i religionens muligheter og resurser i møte med livets utfordringer. Hvis det er noe møtene med disse seks, flotte kvinnene har lært meg så er det at samtaler om tro rører oss og går rett i kjernen av det å være menneske.

1.0 INTRODUKSJON

Hva slags vilkår har tro og religiøs betjening i et fengsel? Kan presten og det åndelige tilbudet påvirke innsattes soningshverdag? Hvis svaret er ja, slik jeg mener det er, på hvilken måte påvirker de? Hva kan kirken tilby de som soner?

Hva slags betydning har det for de innsatte at de har tilgang på en prest?

Hva slags betydning har det for de innsatte at de har tilgang på et kirkerom?

På hvilken måte legger fengselet og presten til rette for at de innsatte kan utøve sin tro?

Hvordan står prestens arbeid i forhold til fengselets struktur og sikkerhets rutiner?

Men for å sette disse spørsmålene innenfor en større kontekst; kan innsikt i prestens arbeid og den religiøse betjening generelt, gi kunnskap om innsattes psykiske helse? Dette er utgangsspørsmålene jeg tar sikte på å si noe om i denne masteravhandlingen.

Cecilie Basberg (1999) henviser i sin bok "*Omsorg i fengsel*" til forskning som har vært opptatt av de innsattes beretninger rundt det å sitte i fengsel. Historier som vitner om maktmisbruk, undertrykking og umyndiggjøring av de innsatte. Hun har selv erfaring som fengselsbetjent og forteller om fangefellesskap og betjentene som "de andre", som kontrollører¹.

Et fengsel er per definisjon en tvang og kontroll institusjon som fratrukket enkeltmennesker muligheten for utfoldelse og opprettholdelse av tilhørighet og trygghet fra sine nærmeste og sitt kjente miljø. Det er et hovedmål i norsk soning at straffen skal oppleves nettopp som straff, da den negative sanksjonen av soning har en forebyggende og preventiv funksjon i å hindre mennesker fra å handle på måter i strid med samfunnets normer og regler.

Fengselsstraff er i midlertid derfor også knyttet til en stor mengde stress og psykisk uhelse og kan oppleves traumatisk for enkelte. Det jeg ønsker å drøfte er hvilke resurser presten og den religiøse betjeningen kan tilby i arbeidet med innsatte.

De formelle føringene som er nedfelt i fengselsloven og den institusjonelle konteksten er en tydelig premissgiver, som gjør at for en betjent vil hensynet til å ivareta sikkerhet og kontroll alltid veie tyngst. Med dette mener jeg ikke å si at en betjent ikke kan eller vil bidra inn mot den innsattes psykiske helse, men det jeg ønsker å vise er hvordan Presten kan representere noe annet for den innsatte i utøvelsen av sin yrkesrolle. I fengselskonteksten representerer presten i større grad normalen. Kirkens plass i fengselet fungerer på mange måter som en

---

¹ Basberg 1999, s. 9

forlengelse av samfunnet her ute. Uten at jeg da gir krav på å kvantifisere mitt materiale.

1.1 KUNNSKAPSINTERESSE OG FORMÅLET MED STUDIEN

Høsten 2016 var jeg så heldig å få ha institusjonspraksis i fengsel. Til tross for at dette var en praksis som varte kun fire uker, gav den meg likevel noen viktige erfaringer som har relevans for masterens tema, innfallsvinkler og senere fortolkning.

Gjennom min tid i fengselet gjorde jeg noen observasjoner med tanke på prestens rolle og den religiøse betjeningen i fengselet. Mange av de innsatte har en eller annen form for religiøs bakgrunn og tilhørighet. Uavhengig av religiøst innhold er tro og religion et rammeverk mange av de innsatte forstår sine liv innenfor. Denne måten å orientere seg på deler de med presten og dette opplever jeg at setter presten i en unik stilling overfor de innsatte.

Observasjonene mine fikk meg til å reflektere rundt hvorvidt presten i kraft av å være prest og i kraft av å ha en tillitsfull posisjon i mange av de innsattes soningshverdag, kan ha noe å si for deres helse, trivsel og motivasjon for soning. Og det samme gjelder for det åndelige livet. Bruk av kirkerom, levende lys og bønn. Hva betyr det for de innsatte at de har tilgang på et rom som legger til rette for utøvelse av ulike ritualer, og hvilken påvirkning kan denne betjeningen på dem. Dette vil jeg spesifisere nærmere i problemstillingen.

Formålet med oppgaven er å oppnå en dypere forståelse av innsattes erfaringer og opplevelser. Og gjennom en slik forståelse og kunnskap også kunne bidra inn mot både rollen som prest i fengsel og kriminalomsorgen generelt.

Min erfaring med institusjonsprest arbeidet og sjelesorg som praksis har vært styrende for min teoretiske interesse for dette masterprosjektet.

Jeg ønsker å vise hva jeg på bakgrunn av erfaringen forstår som teoretisk interessant og relevant. Filosofen Gadamer forstår forforståelsen slik: *"All forståelse viser tilbake til en førforståelse som vi ikke kan fri oss fra"*². Jeg vil forsøkte å vise hvordan min erfaring har betydning for hvordan jeg tolker de observasjoner jeg gjort i praksis og samtalene jeg har hatt med de seks kvinnene.

1.1.2 Forforståelse:

Min forforståelse er hentet fra min praksis som institusjonsprest som er en del av profesjonsstudiet i teologi ved Det teologiske menighetsfakultet.

---

² Fangen 1996, s.3

Med utgangspunkt i disse erfaringene fikk jeg noen forestillinger om hva som ville møte meg et år etterpå som student og forsker. Det var mot denne bakgrunnen jeg gjorde mine antakelser og fant det jeg her skal gjøre rede for.

For det første så antok jeg at prestens og den religiøse betjeningen var av stor betydning for de innsatte. Denne antakelsen var basert på min praksiserfaring. Dessuten er det lett å finne støtte for dette i litteraturen. Det ble også funnet støtte i undersøkelser hvor man har sett at mange opplever en økt grad av religiøsitet i møte med eksistensiell krise som det en soning tross alt er.

Den andre antakelsen henter støtte fra blant annet Cramer rapporten (2014) som gir Kunnskap om de psykiske utfordringer som følger med soning i fengsel.

Den tredje var at jeg fant at det var en avgjørende forskjell mellom Prest og øvrige ansatte i møte med innsattes sjelsliv.

I det overordnede perspektivet inngår min egen erfaring med fengselet i rollen som prest, den teoretiske interessen for sjelesorg, religionspsykologi og psykisk helse, samt møtene og samtalene med innsatte ved denne kvinneavdelingen.

Jeg vil ta utgangspunkt i spørsmål rundt prestens rolle, bruk og betydning av kirkerom, religiøse og åndelige riter og innsattes trosbetydning.

Valget av teorier rundt utvalgte tema henger således sammen med behovet for analytisk verktøy som kan hjelpe meg å fange de mange roller og funksjoner presten og den religiøse/åndelige betjeningen har i fengselet. Prosjektet søker derfor etter forståelsesmodeller og begreper som kan gjøre det mulig å belyse de innsattes genuine erfaringer. Den religiøse betjeningen gir rom for tro og trosutøvelse i fengselet og jeg har derfor vurdert den innsattes tro som sentralt for dybdeforståelsen av problemstillingen. Samtidig som de innsatte gjennom sine beskrivelser av tro begrunner og nyanserer behovet for en religiøs betjening i fengselet.

1.2 Problemstilling

På hvilken måte kan innsatte i fengsel oppleve at presten og den religiøse/åndelige betjeningen kan bidra til å fremme deres psykiske helse?

Med denne problemstillingen ønsker jeg å belyse det de innsatte forteller om betydningen av presten og den åndelige betjeningen og knytte dette til et psykisk helse perspektiv. Et psykisk

helse perspektiv er relevant i denne sammenheng både i et etisk perspektiv knyttet til å bevare menneskeverdet til innsatte, men også knyttet til formålet om rehabilitering under soning. Jeg vil komme nærmere tilbake til dette.

1.3 BEGREPSAVKLARING

1.3.1 Psykiske helse: er et begrep som er brukt av mange og i mange ulike sammenhenger. Et begrep med mye forskjellig innhold og med flere definisjoner.

Jeg har valgt å ta utgangspunkt i verdens helseorganisasjons definisjon på begrepet psykisk helse. I følge Verdens helseorganisasjon (WHO, 2014) er psykisk helse: «- en tilstand av velvære der individet kan realisere sine muligheter, kan håndtere normale stress-situasjoner i livet, kan arbeide på en fruktbar og produktiv måte og er i stand til å bidra overfor andre og i samfunnet»³.

Selv om jeg i mitt arbeid vil ta utgangspunkt i denne definisjonen av begrepet, vil jeg likevel referere til flere synspunkter/definisjoner av begrepet i forskningen.

1.3.2 Religiøse/Åndelige

Begrepet religiøs er i denne oppgaven definert som knyttet til en bestemt religion. Åndelig defineres som en selvbetegnelse som viser til menneskets søken etter noe som er større enn seg selv. Begrepet er ofte synonymt med betydningen av begrepet *spirituell*⁴.

Jeg vil støtte meg til en inklusiv forståelse av begrepet åndelig. Det vil si en åndelig omsorg som ikke bare forholder seg til det religiøse. Her forstår man begrepene åndelighet og åndelig som paraplybegreper som rommer både religiøse og ikke religiøse livsoppfatninger. Med en slik forståelse er det logisk å tenke at alle mennesker har åndelige behov.

1.4 FENGSELSFORSKNING

Det er et uttalt mål at soning i Norge skal ha fokus på rehabilitering og omsorg slik at den sonede gis muligheter for å gjenopprette eller endre sin funksjon i samfunnet til det bedre. I boka "Omsorg i fengsel?" henviser Basberg (1999) til forskning som viser at majoriteten av forskere og kriminologer ikke mener rehabilitering i fengsel er en mulig oppnåelse⁵. Et av

---

³ WHO, 2014

⁴ Danbolt & Nordhelle, 2012 s.16

⁵ Basberg 1999, s. 20

utgangspunktene er det faktum at fengselets hovedoppgave er å fullbyrde straff og at straffen skal oppleves som et onde for den innsatte. I tillegg til dette kommer faktorer som fengslets tvang, kontroll og disiplinering av innsatte⁶. Basberg (1999) mener forskningen indikerer at målsettingen om rehabilitering er en ideologi og at fokus likevel ligger på fengselsvesenets funksjon som opprettholder av sosiale skjevheter⁷.

Den forskningen som har tatt utgangspunkt i de innsattes liv og situasjon, viser at innsatte danner motkulturer, eller utvikler individuelle strategier for å forsvare seg mot trykket fra fengselssystemet⁸. Straff har en symbolsk verdi som identifiserer og stadfester at en handling er gal og at handlingen får konsekvenser. Det er derfor et vanskelig forhold mellom straff og rehabilitering, da straffen i seg selv er krenkende og derfor et dårlig utgangspunkt for rehabilitering. Enkelte går langt i å mene at rammene for soning gjør det umulig å kunne rehabiliteres samtidig, da straffen nettopp berører og fratrar individet muligheter for å dekke menneskelig behov med betydning for psykisk helse. Fengselsforsker, Yngve Hammerlin (1994) presiserer at de innsatte bør sees på som aktive og skapende subjekter, og ikke bare objekter for fengselets behandling og kontroll⁹. Det finnes forskere som vil hevde at en form for rehabilitering er oppnåelig, men da under forutsetning at rehabiliteringsbegrepet omdefineres. Hammerlin mener at rehabilitering er mulig, men ikke i fengslet. Hammerlin mener det bør iverksettes en rehabilitering som peker utover det enkelte fengselsoppholdet. Hammerlin fremmer kompetansegivende tiltak som kan bidra til å dyktiggjøre den enkelte innsatt under soningen. Hvis dette skal være mulig, mener Hammerlin at betjenter og andre ansatte må trekkes inn i miljø og rehabiliteringsarbeidet¹⁰. Mangel på muligheter av meningsfull aktivitet kan legge til rette for psykisk uhelse. Når mennesker lever som innsatte og det er et uttalt mål i vårt samfunn at de skal ha en mulighet for rehabilitering og tilbakevendelse til samfunnet, er det viktig å forstå hvilke mekanismer og virkemidler som eksisterer under soning som kan bidra til å fremme psykisk helse, opplevelse av mestring av livet i det som samtidig skal være en belastning for den innsatte. Hvis man skal forebygge psykisk uhelse så må man ha en strategi for hvordan man skal gjøre det. Dette beror på den enkeltes mestringsstrategier, men også ressursene som finnes i miljøet.

---

⁶ Basberg 1999, s. 20

⁷ Basberg 1999, s. 21

⁸ Basberg 1999, s. 21

⁹ Hammerlin1994, s. 29

¹⁰ Hammerlin 1994, s. 29

Menneskets rett til å utøve sin tro er nedfelt i FN's menneskerettighetserklæring § 5 (1948)¹¹ og dette er ikke en menneskerettighet som automatisk opphører i fengsel.

I en stortingsmelding fra 2007-2008 står det om religion som potensiell metode i møte rehabiliteringsspørsmålet. Meldingen løfter frem at dersom religion og religiøs betjening skal virke forebyggende og mestringsfremmende, må den øvrige forvaltningen, altså presten, utføre sine pålagte tjenester og tilrettelegge, slik at religiøse aktiviteter ses som en del av den helhetlige tilbakeføringsplan¹².

1.4.1 Psykisk helse blant domfelte i Norske fengsler

Cramer rapporten er en landsdekkende undersøkelse som tar for seg psykiske lidelser blant domfelte i norske fengsler. Formålet med studien var å kartlegge forekomst av utvalgte psykiske lidelser. Rapporten fant at 8% av de innsatte ikke hadde hatt tegn på psykisk lidelse, mens 73% hadde personlighetsforstyrrelse, 28% hadde hatt alkoholmisbruk eller avhengighet, 51% hadde hatt narkotikamisbruk eller avhengighet, 35% av utvalget hadde verken alkoholmisbruk eller narkotikamisbruk, 42% hadde angstlidelse, 23% hadde stemningslidelse, 18% hadde ADHD. 12% av utvalget fikk påvist en eller flere risikofaktorer for selvmord¹³. Selvmordsraten blant innsatte er gjennomgående langt høyere enn i befolkningen for øvrig. I Norge er selvmordsraten blant innsatte syv ganger høyere enn i den norske befolkning for øvrig¹⁴.

Den høye forekomsten av angst kan skyldes mange forhold knyttet til det å ha begå kriminalitet, være i krise, blir dømt, uvitenhet i forhold til soning. Personen kan ha vært utsatt for stress og psykisk belastning over lengere tid¹⁵.

Rapporten viser at to av ti innsatte har en pågående depresjon på undersøkelsestidspunktet, mens nær seks av ti har hatt en depresjon i løpet av livet.

Cramer rapporten viser at innsatte er en marginalisert gruppe sammenlignet med en rekke levevilkårsindikatorer. Innsatte har gjennomgående lav utdanning, boligproblemer, økonomiske problemer og svak eller ustabil arbeidstilknytning. Problemene har en tendens til å akkumulere og danne grunnlaget for økt risiko av psykiske lidelser¹⁶. Rapporten viser til

---

¹¹ FN's menneskerettighetserklæring, 10.des 1948

¹² Stortingsmelding nr.37- 2007-2008, side 118

¹³ Cramer, 2014 s.5

¹⁴ Cramer, 2014 s.5

¹⁵ Cramer, 2014 s.31

¹⁶ Cramer, 2014 s.31

forhøyet forekomst av psykiske lidelser i fengselsutvalget. Rapporten omhandler ikke hvordan helsetilbudet i fengselet fungerer, men gruppens manglende mulighet til å kompensere for helsemessig ressursvikt med resurser på andre levekårsområder tilsier at behovet for helsetjenester potensielt er stort¹⁷.

1.4.2 Fengslets materielle struktur

Min erfaring som praksisstudent ga meg et innblikk i fengselets materielle struktur. Kontrasten er stor mellom kirkerommet i fengselet og resten av anstalten. Selv rakk jeg aldri å bli vant til den tunge bygningsstrukturen, gitteret foran vinduene, de tunge låste dørene, uniformer og klirringen fra store nøkkelknipper. Eller det å avslutte nære og emosjonelle samtaler med å låse en tung, grå celledør mellom meg selv og den innsatte. Det synlige beltet med nøkkelknippet på den ene siden og alarmen på den andre uttrykte en makt som det føltes unaturlig å bære. En alarm som indirekte signaliserer en potensiell fare for at den innsatte skal gjøre meg noe.

Jeg mener at min erfaring med fengselet og de strukturelle rammene bidro til jeg kom under huden på de innsatte på en annen måte. Usikkerheten og nervøsiteten rundt hva som ville møte meg i intervjurunden hadde jeg lagt bak meg som praksisstudent og dette gav meg en større ro i rollen som forsker. Men min kjennskap til anstalten i rollen som prest har gjort at jeg har stått ovenfor noen etiske dilemmaer i utvalget som jeg vil drøfte under kapittelet for metode.

1.5 AVGRENSNING OG STRUKTUR

Innenfor denne type forskning så finnes det naturligvis mange perspektiver og innfallsvinkler. Men oppgavens omfang og tiden som er til rådighet begrenser mengden materiale og variasjoner av innfallsvinkler. I det overordnede perspektivet inngår min erfaring som snart ferdig utdannet prest med gjennomført praksis både som menighetsprest og institusjonsprest, min bevissthet om religiøs betjening, den teoretiske interessen for sjelesorg og møtene med de innsatte i fengsel. I det underordnede perspektivet ligger det metodiske og vitenskapsteoretiske betraktninger, hvor jeg reiser spørsmål om hvordan jeg har kommet frem til innsikt og erkjennelse om den religiøse betjeningen i fengsel og dens betydning for de

---

¹⁷ Cramer, 2014 s.32

innsatte. I det overordnede perspektivet trekker jeg på deler av forskningen om religionens betydning for psykisk helse, med bidrag fra både sosiologi, psykologi og religion.

Med *psykisk helse* henvises det ikke til innsatte som lider av alvorlig psykisk lidelse.

Prosjektet vil omhandle psykiske påkjenninger som kommer med en frihetsberøvelse.

Jeg vil forsøke å presentere og aktualisere sammenhenger mellom prest, individ, psykisk helse, religion, ritualer og kirkerom.

I det påfølgende kapittel 2.0 vil jeg gjøre rede for oppgavens metodiske rammeverk, før jeg i kapittel 3.0 presenterer oppgavens teoretiske innfallsvinkel som tar utgangspunkt i to teoretiske bidrag jeg mener er relevante for å kunne besvare den utvalgte problemstilling.

Her presenterer jeg deler av Aaron Antonovsky's salutogene modell SOC (sense of coherence) og hans forslag hvilke helsefremmende mekanismer han mener bør ligge til grunn for en god psykisk helse. Videre vil jeg presentere dette prosjektets hovedteori som er hentet fra den amerikanske religionspsykologen Kenneth I. Pargament og hans teori om religiøs mestring (religious coping).

I kapittel 4.0 vil jeg analysere det empiriske materialet jeg har samlet inn og i kapittel 5.0 vil jeg trekke sammen tråder fra de foregående kapitlene og gjennomføre en saksvarende drøfting rundt hvorvidt den religiøse betjeningen kan bidra til å fremme de innsattes opplevelse av mening, mestring og psykiske helse. Drøftingen avsluttes med en konklusjon.

2.0 MATERIAL OG METODE

Dette kapittelet har to formål. Det ene er å gjøre rede for hvordan jeg har samlet inn data, for metodene jeg har benyttet; semi-strukturert dybdeintervju, og begrunnelsene for dette. Det andre er å drøfte forhold som kan ha betydning for kunnskapen jeg ønsker å gi, og på den måten plassere arbeidet og empirien min innenfor en større vitenskapsteoretisk ramme.

Hovedmaterialet i denne avhandlingen er de empiriske funnene som ble innhentet i intervjuprosessen og mine holdepunkter for refleksjon rundt de aktuelle spørsmålene finner jeg i den hermeneutiske vitenskapsteorien.

I kapittelet for metode vil jeg gjøre rede for hvilke metodiske verktøy som ble benyttet i innhenting og behandlingen av disse funnene. Videre vil jeg se funnene i lys forskningslitteratur og annen faglitteratur for å kunne presentere en saksvarende teori og drøfting.

Jeg har gjort søk via søkebasen som Oria, Google scholar, Pubpsych og andre nettsider som krus.no (kriminalomsorgens høgskole og utdanningscenter) og psykologitidsskriftet.no.

Her har jeg brukt søkeord som ”fengsel”, ”psykisk helse”, ”sjelesorg”, ”spiritualitet” og satt disse sammen med ord som ”teologi”, ”theology” og ”psychology”.

Jeg har også brukt engelske søkeord som ”religion as coping” og ”pastoral care”.

Basert på mine søk kan det se ut som at det ikke er forsket spesifikt på studier som tematiserer den religiøse betjeningens eventuelle påvirkning på innsattes psykiske helse.

Jeg valgte kvalitativt intervju som metode og jeg valgte å snakke med innsatte ved én anstalt.

At jeg valgte å studere bare én anstalt har sine styrker og svakheter.

I arbeidet med intervjuguiden ble det tydelig for meg at spørsmålene var preget av min erfaring som prestestudent ved den samme anstalten og dermed også mine egne oppfatninger av den religiøse og åndelige betjeningen. Med dette mener jeg ikke å si at spørsmålene ikke kan eller bør være preget av egne antakelser og erfaringer. Graden av dette vil uansett variere. Men min tidligere erfaring med anstalten gjorde meg bevisst på hvordan jeg vinklet spørsmålene i intervjuguiden slik at jeg ikke sto i fare for å vinkle spørsmålene mine mot mine egne erfaringer og antakelser og dermed ikke treffe.

I møte med de innsatte opplevde jeg det som en styrke at vi hadde noen felles referansepunkter i samtalene, men og i utformingen av de temaene som skulle være med i intervjuguiden. Jeg valgte ut spørsmål og temaer som jeg ut fra min forforståelse og erfaring opplevde som nyttige og relevante.

2.1 VALG AV METODE

Når det gjelder valg av metode er målet og finne den metoden som kan gi mest mulig omfattende og beskrivende informasjon. Den kvalitative metoden handler om å opparbeide seg systematisk kunnskap om karakteristika hos noe. Den kvalitative forskningen kan gi dypere innsikt i hvordan mennesker forholder seg til situasjoner i deres sosiale virkelighet. Emnet for det kvalitative forskningsintervju er de intervjuedes daglige livsverden¹⁸. Gjennom intervjuet søker en å forstå verden gjennom informantens perspektiv.

Der hvor den kvantitative metode har sin styrke i å tallfeste forekomster av fenomener, søker det kvalitative intervju å innhente kvalitativ kunnskap gjennom vanlig språkbruk. Det kvalitative intervju søker å få frem folks erfaringer, tanker og opplevelser.

---

¹⁸ Dalen, Monica 2004, s.15

Innenfor kvalitativ tilnærming er begrepet livsverden godt egnet fordi det fokuserer på opplevelsesdimensjonen og ikke bare på en beskrivelse av de forholdene som intervjuobjektet lever under¹⁹. Det kvalitative intervjuet søker å være i det deskriptive og den sikter mot nyanserte beskrivelser av informantens livsverden gjennom ord og ikke tall²⁰. De innsattes synsvinkel og opplevelser rundt temaet er fokus for dette prosjektet og kvalitative forskningsintervju med innsatte selv som informanter er derfor egnet til å besvare den utvalgte problemstillingen.

2.2 INTERVJUGUIDE

Dette prosjektet tar i bruk en semi strukturert intervjuguide. Det vil si at den er utarbeidet på en måte som skal sikre at samtalen har fokus og retning, samtidig som den må være tilstrekkelig fleksibel til at de innsatte kan komme med sine refleksjoner rundt utvalgte tema. Det jeg vil understreke er at jeg først og fremst er ute etter de innsattes genuine opplevelser og erfaringer, slik min problemstilling formidler. Det er altså ikke noe som er riktig eller galt. Derfor vil jeg ha et tematisk formål, men spørsmålene kan variere innenfor rammen av tema. Intervjuguiden skal inneholde sentrale temaer og spørsmål for å sikre at intervjuene fokuserer på de viktigste områdene for studien. Selv om svarene ikke skal måles i statistikk, må intervjuguiden likevel være strukturert nok til at den både står i forhold til problemstillingen og at den gir et tilstrekkelig grunnlag for sammenligning i analyseprosessen.

2.3 DET KVALITATIVE INTERVJU

I det kvalitative forskningsintervjuet produseres kunnskap i samspillet mellom intervjueren og informanten. Det er viktig at intervjueren inntar en lyttende rolle og moralisering og uttrykk av egne erfaringer og holdninger holder intervjueren tilbake. Derfor er det viktig at intervjueren klarer å skape et trygt rom hvor informanten opplever at intervjueren er genuint interessert i informantens erfaringer og at informanten blir møtt med respekt og oppriktighet²¹. Kunnskapen det kvalitative forskningsintervjuet søker å få tak i er basert på informantens erfaringer, men dette er ikke en ferdig gjennomtenkt, lagret og formulert kunnskap, derfor må intervjueren tilrettelegge for refleksjon slik at kunnskap kan produseres.

2.3.1 Utvalg

---

¹⁹ Dalen, Monica 2004, s.15

²⁰ Kvale & Brinkmann 2009, s. 49

²¹ Kvale & Brinkmann 2009, s. 51

Det ble sendt en henvendelse til den regionen fengselsanstalten ligger under. Det ble ikke sendt henvendelse til andre fengsler.

Utvalget ble gjort med tanke på størst mulig variasjon og dybdekunnskap om temaet som dette studiet tar utgangspunkt i. Målet var ikke generalisering eller representativitet, men inklusjonskriteriet, altså hvilke kriterier er lagt til grunn for at jeg velger å inkludere noen og ikke andre. Det er ikke et tilfeldig utvalg.

I et prosjekt av denne størrelsen var det viktig å ikke ha for mange intervjuer da det er viktig at man bevarer oversikt inn i analysearbeidet. Målet med utvalget har vært å finne et tilstrekkelig antall informanter som kan bidra med varierte refleksjoner over temaet innenfor en gitt tidsramme. Dette prosjektet baserer seg på semi-strukturerte intervjuer med seks informanter fra en kvinneavdeling i et norsk fengsel. Informantene ble bedt om å fortelle om deres opplevelser av tema.

Presten i fengselet fikk muntlig og skriftlig informasjon om prosjektet og forespurte informantene om de kunne være interessert i en eventuell deltakelse i prosjektet.

Prosjektets tittel, samt litt kort informasjon om innholdet ble presentert for informantene i en utarbeidet samtykkeerklæring²².

Når det gjelder spørsmål om kjønn så er det ikke sett nærmere på kjønnsperspektivet i denne studien. Jeg forstår at kjønn kan ha betydning på hvordan presten brukes. Men på grunn av oppgavens omfang vil jeg ikke gå nærmere inn på det.

Av hensyn til informantene er oppgitte navn fiktive. For at den personlige rammen rundt disse møtene skulle bli opprettholdt var det viktig at disse kvinnene ble gitt navn og ikke en bokstav eller en kode. I tillegg er alle kvinnen inndelt i alder mellom 30-50 år, samt religiøs bakgrunn/tilhørighet.

2.3.2 Tabell: Utvalgets bakgrunnskarakteristika

Navn	Alder	Religiøs bakgrunn	
Pia	>35	Muslim	
Nina	<40	Katolsk bakgrunn	
Torild	<50	Kristen	
Marianne	>30	kristen	
Anna	>45	Kristen	
Victoria	<40	Ikke troende	

²² Se vedlegg 2, samtykkeerklæring.

2.3.3 Gjennomføring

Intervjuene hadde en varighet på mellom 30 og 45 minutter.

Intervjuene fant sted på et av møterommene i fengselet, både med tanke på at det skulle være enkelt for fengselet å tilrettelegge for samtalene og at rammen for intervjuet skulle være et annet sted enn på cella. Det var viktig å skape en trygg og avslappet atmosfære.

En samtale på cella kunne skape en asymmetri i maktrelasjonen. Det ville forsterket den innsattes rolle som innelåst og min som fri. I dette prosjektet er min rolle student og forsker og de innsatte innehar en erfaring og det er den innsattes refleksjoner rundt disse erfaringene som er utgangspunktet for dette prosjektet. Kirkerommet var derfor utelukket som møtested da det ville forsterket min rolle som prest. Møterommet ivaretar i større grad de rollene vi har overfor hverandre og omgivelsene kan bidra til å normalisere situasjonen.

På møterommet var det en komfortabel sofa, et vindu vi kunne åpne når det ble dårlig luft, samt muligheten for å lage seg en kopp kaffe noe som bidro til å skape en mer avslappet og hyggeligere ramme rundt samtalen.

Utgangspunktet for intervjuene var noen utvalgte temaer rundt den åndelige og religiøse betjeningen i fengslet²³.

2.4 TRANSKRIBERING

Intervjuene ble tatt opp på mobil og lagret i en sky med sikkerhetskode. Alle filer ble slettet etter endt transkripsjon.

Det er flere fordeler ved opptak. Intervjueren kan konsentrere seg om hva respondenten sier og slipper å bruke tid på å skrive. Fokus kan rettes mot informanten og man blir mer bevisst på kroppsspråk og signaler som kan inneholde viktig informasjon.

Et opptak vil også være et viktig verktøy i analysen på den måten at man alltid vil ha tilgang og man unngår feilmarginer som knyttes til egne notater og hukommelse.²⁴

Transkripsjonen ble gjennomført med formål om å gjøre intervjuene tilgjengelig for analyse. Informantenes uttalelser ble transkribert så nøyaktig så mulig med et ønske om ordrette gjengivelser av intervjuet og med liten grad av datareduksjon.

En annen fordel med lydopptak er at den får med seg hva som sies og hvordan det sies

---

²³ Se vedlegg 3, Intervjuguide.

²⁴ Repstad, Pål 2007 s.85

(tonefall osv). Intervjuerens ”hm” og ”mm” ble redusert i transkripsjonen. I enkelte tilfeller kan disse lydene hos informanten inneholde viktig informasjon til innholdsanalysen. Et utvalg av pauser, nøling og beskrivelser ble symbolisert, men kun der hvor de gir nyttig informasjon om en stemning eller følelse hos informanten.

Det muntlige språket er annerledes enn det skriftlige. I de utvalgte sitatene har jeg valgt å rette deler av grammatikken, både fordi jeg ikke ønsker at leseren skal bli distraheret, men også av hensyn til informanten.

2.5 ETISKE BETRAKTNINGER

Prosjektet forholder seg til de grunnleggende etiske prinsipper som kreves i vitenskapelig forskningsprosjekt. Prinsipper som omhandler samtykkeerklæring, konfidensialitet/anonymitet, beskyttelse av kildene, samt refleksjon over hvilke konsekvenser en eventuell deltakelse i prosjektet kan ha for informanten.

Informantene fikk utdelt et informasjonsskriv og et samtykkeskjema i forkant av intervjuene. (se vedlegg) Av personvern hensyn ble alle lydopptak sikret og slettet ved prosjektslutt. Alle informanter er anonymisert og lagret i transkripsjonen med fiktive navn og fiktiv alder. Det oppgis at intervjuene foregår ved en kvinneavdeling i et norsk fengsel. Navnet på fengselet blir anonymisert i transkripsjonen og uttalelser gjengis heller ikke i sammenheng med andre geografiske opplysninger. Av hensyn til øvrig familie vil alle personer og stedsnavn anonymiseres i transkripsjonen.

Prosjektet er meldt til Norsk senter for forskningsdata (NSD)²⁵.

2.6 ANALYSE

Kvalitativ forskning anvender ulike tilnærminger i analysen av det empiriske materialet.

Felles for alle er at de har en fortolkende tilnærming til datagrunnlaget.

Intervjuanalysen ligger et sted mellom de fortellinger og refleksjoner som kom frem i intervjuet og den endelige historien dette prosjektet søker å presentere for et publikum²⁶.

---

²⁵ Se vedlegg 1, NSD Norsk senter for forskningsdata.

Selv om prosjektet ble noe utsatt, er personvernkravene om anonymisering overholdt og rapportert inn til NSD. Alle opptak ble slettet innen 01.01.2018.

²⁶ Kvale & Brinkman 2009, s. 201

Prosjektet benytter seg av en hermeneutisk og fenomenologisk tradisjon i analysen. Hermeneutikk omhandler prosessen av å fortolke en tekst og å skape mening av denne. Gjennom en fortolkningsprosess søker man å komme frem til gyldige tolkninger av de transkriberte intervjuene. Man forsøker å forstå helheten gjennom å forstå delene og delene i lys av helheten. Denne vekselvirkningen mellom helhet og del for å oppnå dypere forståelse beskrives som den *hermeneutiske sirkel*²⁷. Et viktig prinsipp i den Hermeneutiske analysen er man søker å forstå teksten med utgangspunkt dens egen referanseramme gjennom en utlegning av hva teksten selv sier om tema. Dette prosjektet tar utgangspunkt i informantenes tanker og refleksjoner og det er disse som danner grunnlaget for analysen. Den fenomenologiske tradisjon har hatt stor innflytelse på samfunnsvitenskapelig tenkning og her er det menneskets subjektive opplevelse som står sentralt i fenomenologien²⁸. Forskeren prøver å forstå informanten gjennom å forsøke å ”*se det samme*” som denne personen. Derfor er det viktig at forskeren setter seg grundig inn i informantens livsverden.

2.6.1 TEMATISK ANALYSE

Dette prosjektet benytter seg av Virginia Braun og Victoria Clarke sin tematiske analyse modell. Dette er en tverrgående analysemodell hvor man identifiserer likhetstrekk, forskjeller, følelser eller holdninger fra flere deltakere for så å fortolke og sammenfatte disse²⁹.

Denne analysen er en pragmatisk og fleksibel metode der refleksivitet er en viktig forutsetning for å situere analysen tilstrekkelig tydelig³⁰. Analysen kan være deskriptiv og innholdsorientert eller fortolkende med vekt på mening og forståelse. Dette prosjektet tar sikte på å være i det deskriptive.

Transkripsjonen var første skritt i analysen. Videre ble ulike utsagn kategorisert og markert med ulike farger. I denne første fasen ble datamaterialet kodet bredt og omfattende (”*splitting*”) i grupper som senere ble slått sammen (”*lumping*”)³¹ og raffinert. Denne prosessen førte frem til tre hovedtemaer som på hver sin måte fanget noe vesentlig i datamaterialet, samtidig som de var relevante i forhold i prosjektets problemstilling³².

Temaene ble identifisert på et *semantisk* nivå, altså på bakgrunn av det informantene sier

---

²⁷ Dalen, Monica 2011, s.18

²⁸ Dalen, Monica 2011, s. 18

²⁹ Malterud 2011, s.93

³⁰ Malterud 2011, s. 93

³¹ Malterud 2011, s.93

³² Braun & Clarke 2006, s 82

eksplisitt³³.

2.7 VALIDITET OG RELIABILITET

Begrepene validitet og reliabilitet har sin opprinnelse i kvantitativ forskning og enkelte kvalitative forskere har ignorert slike spørsmål. Den kvalitative forskningen har tatt i bruk mer dagligdagse uttrykk som pålitelighet, sikkerhet eller gyldighet og bekreftbarhet³⁴.

Dette prosjektet tar utgangspunkt i begrepene pålitelighet og gyldighet, men i en form som er relevant for forskningen.

Jeg vil ivareta at studien fremstår som pålitelig og gyldig. Pålitelighet; gjennom transparens, altså gi leseren innblikk i alle steg av forskningen.

Gyldighet; gjennom å vise at analysene er gyldig for mitt materiale, og hvordan det også kan gjelde for andre innsatte andre steder. Dette vil jeg vise gjennom å eksemplifisere med sitater og videre at analysen er holdt tett på informantenes fortellinger.

Gjennom dette og å knytte informantenes fortellinger opp mot teori og forskning tenker jeg at studien kan ha gyldighet også for andre innsatte ved andre avdelinger.

2.8 STYRKER OG SVAKHETER VED METODEN

Forskningsmaterialet inneholder data fra respondenter som er i varetekt, domfelte som har sonet en tid og de som snart er ferdige. Utvalget ser ut til å være representativt for innsatte i fengsler, med unntak av de aller korteste dommene.

En innvending kan være antallet informanter. I andre prosjekter vil opplevelsen av *metning* være et mål. I stedet for metning, har jeg valgt å benytte meg av en teori som heter "*information power*" eller informasjonsstyrke³⁵. Denne teorien indikerer at jo mer informasjon intervjuene inneholder som er relevant for den faktiske studien, jo færre informanter er nødvendig. En spør altså heller om kvaliteten på intervjuene er god fremfor antallet i utvalget. Størrelsen på et utvalg med tilstrekkelig informasjonskraft er avhengig av formålet med studien, bruk av etablerte teorier, kvaliteten på intervjuene og analysestrategi.

Antallet informanter gjorde analysen mer overkommelig og den gode oversikten la et godt grunnlag for en grundig analyse. Dette Prosjektet søker et mest mulig rikt materiale og

---

³³ Braun & Clarke 2006, s 84

³⁴ Kvale&Brinkman 2009, s. 249

³⁵ Malterud, Siersma & Guassora, 2015

informantene tilfredsstillt dette kravet gjennom de kriterier som ble lagt til grunn under utvelgelsen. Kriterier som skulle sikre at mangfoldet av innsatte ble representert. Og som nevnt i øvrige avsnitt, er ikke representativitet i en kvantitativ forstand målet for dette prosjektet. Det ville ikke vært en mulig oppnåelse.

Det kan og stilles spørsmål ved hvilken påvirkning det har på intervjuene at alle informanter er kvinner fra samme fengsel. Det kunne vært gitt andre perspektiver hvis det andre kjønn hadde vært representert, men på grunn av oppgavens omfang og tiden som er til rådighet vil jeg ikke gå nærmere inn på kjønnsstatistikken i denne studien.

De seks intervjuene er av en semistrukturert karakter. Målet med intervjuet har vært å ha fokus på informanten. Lytte til deres refleksjoner og opplevelser. I slike mindre strukturerte intervjuer vil det også komme frem informasjon som er av mindre relevant karakter. Transkripsjon er tidkrevende og disse mindre relevante tilleggene gjør at transkriberingen og arbeidet med analysen tar lengere tid. Men en ytterligere innstramning kunne gått på bekostning av informantens frie fortelling.

Det kan være en svakhet at presten forespør informantene ettersom prestens rolle er noe prosjektet forsker på. En mulig svakhet ved å bruke presten som mellommann er at informantene kan tro at det er fordelaktig for dem å snakke positivt om presten eller det kan tenkes at presten bevisst eller ubevisst har et ønske om å styre utvalget og kun forespørre innsatte hun vet vil snakke positivt om den religiøse betjeningen. Men det ble tydeliggjort for informantene at presten ikke vil ha innsyn i intervjuene og hva de snakket om. Informasjon om anonymiseringen ble spesifisert både i samtykkeerklæringen og i forkant av hvert intervju. En slik informasjon om anonymisering formidler en ivaretagelse av informanten og kan bidra til å skape et trygt rom hvor informantene kan føle seg fri til å uttrykke sin mening om temaet.

Et annet argument som hindrer *styring* fra prestens side er at det ble utformet og formidlet noen kriterier som skulle ligge til grunn for utvalget. Dette gjorde at presten fikk en bestilling på hvilke kvalifikasjoner informantene måtte inneha for at det skulle være mulig å oppnå mangfold og variasjon i materialet.

Kriteriene som ble presentert for presten var at hun skulle forespørre seks innsatte om deltakelse i prosjektet. Fire av disse skulle være innsatte presten vet benytter seg av tilbudet, én fra en annen religion og én hun vet ikke benytter seg av tilbudet. Disse kriteriene sikrer

variasjon i utvalget noe som er målet for denne studien.

Det er også argumenter som taler for bruk av prest i utvelgelsesprosessen. Presten har i motsetning til mange andre ansatte i fengselet større forutsetning for å vite hvem av de innsatte som fyller de gitte kriteriene for utvelgelsen. Presten kan gjennom dypere kunnskap om den enkelte innsatt bidra til å sikre mangfold i utvalget. Prosjektet søker ikke å finne en prosentandel som mener at tilbudet er bra. I en eventuell kvantitativ oppgave ville denne form for utvelgelse helt klart vært en svakhet. Men i et slikt kvalitativt prosjekt hvor man benytter seg av en semi strukturert intervju form er det hele tiden informantens genuine refleksjoner og betraktninger som ligger til grunn for kunnskapsfunnene, derfor mener jeg at selv om det ikke hadde ligget et sett med kriterier til grunn for utvelgelsen så ville det likevel ikke ugyldiggjort det informantene kommer med. Deres refleksjoner om tema vil fortsatt være legitime og viktige.

På grunn av oppgavens omfang og de rammer og ressurser som er tilgjengelig for dette prosjektet så var det også praktisk at det var presten som forespurte. For det første var det allerede etablert en kontakt med presten og dette gjorde at kommunikasjonen rundt planleggingen av intervjuene kunne være tettere. Det gjorde også at man kunne lage avtaler internt uten å gå via fengselet hver gang. Dette begrensete ressursbruken både for meg og fengselet.

Jeg har kun vært ett sted og kun sett én prest fylle rollen som institusjonsprest i fengsel. Det kan være prester som utfører rollen på annen måte i andre fengsler.

Mitt inntrykk gjennom samtale med disse kvinnene er at dette er et prestetilbud som fungerer. Jeg mener at denne studien gir en dybdekunnskap om hvordan man kan fylle en slik en rolle.

DEL II

3.0 TEORI

Jeg har valgt å fokusere på to teoretikers tilnærming til forståelse av den betydning religion kan ha for mestring og psykisk velvære. Vel vitende om at det er mange teorier om det utvalgte temaet, har jeg valgt å konsentrere meg om sosiolog og antropolog Aaron Antonovskys teori om salutogonese, og religionspsykologen Kenneth Pargament, med vektlegging av sistnevntes bidrag.

Antonovsky og hans salutogene modell SOC (Sense of coherence) eller OAS– (*opplevelse av sammenheng*) er en sosiologisk og antropologisk modell som er mye referert til og mye brukt innenfor helsesektoren. Hans perspektiv på mestring er relevant og interessant å se i sammenheng med mitt materiale. Ettersom han løfter religion som en type mestringsstrategi er han særlig relevant i denne sammenheng.

Videre vil jeg presentere et bidrag fra religionspsykologien, Kenneth Pargament og hans teori *Religious coping*, som viser hvordan religion kan brukes som mestringsstrategi i møte med en livskrise. Selv om hovedfokus vil ligge på Pargaments teori, er det også relevant å benytte Antonovsky for å få et innsteg til det som kan være viktige helsefremmende forhold (salutogenese). Jeg ser at tilhørighet er en viktig faktor i Antonovskys SOC forståelse og tilhørighet er et tema som jeg mener er relevant for folks opplevelse av psykisk helse.

Tilhørighet er et tema som det er forsket mye på innenfor religionssosiologien som har resultert i blant annet ”*Need to belong theory*”³⁶. Der hvor psykologien vil fremme opplevelse av mening vil sosiologien snakke om opplevelse av tilhørighet. Tilhørighet er også et sentralt tema for å forstå hvordan religion fungerer. Folk kjenner tilhørighet til (kirken, templer, moskeer) ritualer (dåp, bønn, nattverd), fortellinger (bibelen, koranen) og personer (prester, imamer, rabbinere) som representerer det hellige³⁷.

Hos Pargament står utforskningen av individets arbeid med å skape mening sentralt. Mening betyr i denne sammenhengen langt mer enn det rent kognitive og handler om en *gjennomgripende erfaring av tillitt, tilhørighet og sammenheng i tilværelsen*³⁸. Jeg vil benytte meg av Pargament’s teori for å få en teoretisk forståelse av hvilken betydning religiøsitet eller religiøs deltakelse som bruk av prest, riter, kirkerom får for enkeltindivider med tanke på å mestre utfordringene/stressorene som følger med en frihetsberøvelse.

På hver sin måte presenterer disse teoretikerne en teori om fysisk og psykisk helse som fokuserer på hva som fremmer god helse og gir individer økt mestring og velvære.

Jeg vil implementere deler av Franz Alexander & French (1946) psykoterapi forskning i teori kapittelet. Psykisk helse er et sentralt begrep i problemstillingen og jeg vil løfte frem deler av Alexander & French (1946) teori rundt viktigheten av relasjonell kompetanse i møte med klienter, samt deres teori om *emosjonelt korrigerende erfaringer* (KE). Den åndelige

---

³⁶ Baumeister 1995, s.497

³⁷ Danbolt 2017, s.20

³⁸ Danbolt 2017, s.18

betjeningen kan ikke erstatte behov for behandling i psykologisk forstand, men jeg vil i denne avhandlingen vise hvordan prestens rolle og strukturelle rammer kan legge grunnlag for gode relasjoner og på den måten bidra til å korrigere erfaringer med b.la. relasjonsbrudd.

Pargament og hans teori vil får størst plass i denne avhandlingen, men jeg tenker at Antonovsky og Alexander & French kan være et interessant bidrag både som representanter for andre disipliner, men og for å belyse noen aspekter ved relasjonen mellom sosiologi, psykologi og religion.

I dette prosjektet ser jeg det som hensiktsmessig å bruke *livssyn* som samlende begrep. Et *livssyn* kan være både *religiøst* (inkluderer gudstro eller forestillinger om at det finnes noe guddommelig eller former for høyere makter)³⁹. I dette prosjektet vil *livssyn* på en bedre måte kunne dekke bredden i utvalget⁴⁰.

3.1 Mestring og Psykisk helse

Antonovsky (2013) fremhever den salutogene modellen som et bredere perspektiv på helse, enn det patogene. Innenfor salutogenese defineres helse som et kontinuum, med grader av helse, i motsetning til patogenese som klassifiserer mennesker som syke eller friske. Teorien om salutogenese er kjent for sitt begrep ”*Sence of Coherence*” (SOC), oversatt til opplevelse av sammenheng (OAS). SOC handler i korte trekk om evnen til forståelighet, håndterbarhet og meningsfullhet. En salutogen tilnærming er opptatt av generelle motstandsressurser.

Antonovsky definerer motstandsressurser som ”*enhver karakteristikk av personen, gruppen eller omgivelsene som kan fremme effektiv mestring av spenning*”⁴¹. I tillegg så han blant annet på følgende områder for å identifisere motstandsressurser: Kvaliteten på sosial støtte som intime, emosjonelle bånd, er særskilt viktig. Han peker på at personer som har nære bånd til andre, løser lettere opp i spenning, enn dem som mangler en slik kvalitet i sine relasjoner. Bare det å vite om at man har tilgjengeligheten til sosial støtte er ofte tilstrekkelig for å kunne være en effektiv motstandsressurs. Begrepet relasjon kommer av det latinske *relatio*, som betegner at en gjenstand står i forbindelse med en annen. I dagligtale brukes gjerne relasjon om forhold, kontakt eller forbindelse mellom mennesker. Modellen som formelt ble publisert i boken *health, stress and coping* besto hovedsakelig av empiriske funn som støtten hypotesen

---

³⁹ Danbolt 2017, s.18

⁴⁰ Se kapittel avsnitt 2.3.2 om utvalgets bakgrunns karakteristika

⁴¹ Antonovsky 1979, s.99

om at det er en sammenheng mellom SOC og helse.

Innen den salutogene forståelsen har helse med holdningen til livet å gjøre; holdninger til å takle stress og uventede forhold⁴².

Antonovsky identifiserer disse ressursene som avgjørende for god psykisk helse.

- 1) *Kultur*. Kulturen gir hver og en av oss en plass i verden. Dersom kulturen bidrar til at det er mestringsressurser tilgjengelig på ulike nivåer, er den sunn og helsefremmende⁴³
- 2) *Sosial støtte*. Personer som har nære bånd til andre og opplever at noen bryr seg om dem, løser ofte spenning lettere enn de som mangler slike kvaliteter i sine relasjoner.
- 3) *Religion og verdier*. Dette er ressurser som gir forankring, retning og mening i livet.
- 4) *Fysiske og biokjemiske* ressurser som f eks god fysikk og et sterkt immunforsvar.
- 5) Kontinuitet, oversikt og kontroll.

Hans SOC modell kan gi en teoretisk forståelse for hva som er vanskelig med å få nettopp disse tingene på plass i det som er rammeverket, i dette tilfellet fengslet. Denne teorien kan bidra til å profilere frem det som er situasjonen for de innsatte.

Antonovsky beskriver to sentrale mekanismer for opplevelse av mestring og psykisk helse. *Begripelighet* handler om i hvilken grad man opplever at stimuli man utsettes for i det indre eller ytre miljø ikke er kaotisk, men forståelig og sammenhengende⁴⁴. *Håndterbarhet* omhandler i hvilken grad man har tilstrekkelige ressurser til rådighet til å kunne takle kravene man blir stilt overfor. ”Til rådighet” kan her bety ressurser som man har kontroll over, eller ressurser som kontrolleres av en legitim annen – en ektefelle, venn, kollega, Gud, historien, samtalepartner, lege – som man føler man har tillitt til⁴⁵.

Disse komponentene er uløselig knyttet til hverandre. Opplevelse av håndterbarhet er avhengig av begripelighet. Hvis man skal oppleve at man har tilstrekkelig med ressurser til rådighet i møte med de krav man står overfor, må man ha et klart bilde av hva disse kravene faktisk er. Hvis man opplever verdenen man lever i som kaotisk og uforutsigbar, kan det være vanskelig å føle at man kommer til å klare seg fint.

3.1.1 Mestring av krise

---

⁴² Lønne 2018, SNL

⁴³ Antonovsky 1979, s.29

⁴⁴ Antonovsky 1979, s.40

⁴⁵ Antonovsky 1979 s.40

Både Pargament og Antonovsky henter mestrings begrepet fra Lazarus & Folkman (1984) sin kognitive og atferdsmessige prosessmodell.

I psykologien knyttes mestring opp mot menneskets evne til å bearbeide påkjenninger.

Lazarus og Folkman skiller begrepet inn i to strategier. Den ene er den såkalte problemfokuserede mestringsen og den andre den emosjonsfokuserede mestringsen.

Begrepet sikter mot en prosess hvor det handler om å takle påkjenninger og stress slik at man kan komme seg videre i livet. Mestring handler om å klare noe på egenhånd. Lazarus og

Folkman definerer mestring som en *skiftning av kognitive og handlingsrettede forsøk, får å takle spesifikke eksterne og/eller interne krav som overskrider personens egne ressurser*⁴⁶.

Mestring forutsetter å ha tilgang på ressurser og er særlig knyttet til personers reaksjoner på truende situasjoner. I det påfølgende vil jeg presentere Antonovsky og Pargament's forslag til ressurser.

3.2 RELIGION SOM MESTRING

Det noe ansente forholdet mellom terapi, psykologi og spiritualitet er blant annet påvirket av Sigmund Freud (referert i Engedal, 2017). Selv var han ateist, men plasserte individets religiøsitet som et sentralt tema i sin forskning. Hans forskning har hatt stor innflytelse på den religionspsykologiske fagtradisjonen som har utviklet seg frem gjennom det 20. århundre.

Han har blant annet utviklet komplekse beskrivelser og psykologiske fortolkninger av den religiøse erfaringens egenart, med utgangspunkt i forståelsen av menneskets eksistens⁴⁷. Leif Gunnar Engedal (2017) formulerer det slik: *menneskets eksistens i verden fremstår som*

*grunnleggende sårbar og truet. Religionens eksistensielle mening er knyttet til at den bidrar til å overvinne den truende sårbarheten og tilbyr mennesket trygghet og beskyttelse*⁴⁸.

Freud reduserer religion til å tjene som en forsvarsmekanisme og som et verktøy til å regulere adferd. Han ser på Gud som en adaptiv farsfigur, en imaginær «himmelsk far» som mennesket projiserer følelser og ambivalens fra en farsrelasjon over på⁴⁹.

I etterkrigstiden og frem mot 1980- tallet var religion og åndelighet henvist til det private rom, og var derved også ute av profesjonell praksis. I dag ser man at disse temaene er på vei

---

⁴⁶ Lazarus & Folkman 1984, s.141

⁴⁷ Engedal 2017, s.71

⁴⁸ Engedal 2017, s.71

⁴⁹ Engedal 2017, s.81

tilbake. De er både en del av samtalen i det offentlige og i behandlingsrom. En av grunnen til dette kan være sammensmeltningen av landets befolkning som i de senere årene har endret seg markant. Innvandringen har bidratt til å endre vårt syn på religion som privat. Vi lar oss inspirere av andre religioner hvor religion i større grad er en offentlig sak og hvor religionen skal og bør ha en plass i alt som skjer med dem⁵⁰.

Psykologer har identifisert en rekke resurser og fremhevet deres verdi i møte med stress. Disse ressursene danner til sammen et orienteringssystem. En materiell, biologisk, psykologisk, sosial og åndelig referanseramme for hvordan vi tenker om og mestrer ulike livssituasjoner.

Den amerikanske psykologen Kenneth Pargament henter i likhet med Antonovsky, begrepet mestring fra Richard S. Lazarus kognitive og atferdsmessige prosessmodell. Der hvor Antonovsky sin modell springer ut av den sosiologiske tradisjonen og orienterer seg rundt en opplevelse av sammenheng i tilværelsen vil Pargaments teori være mer opptatt av individet og religiøs betjening. Kenneth Pargament har bygd en teori om religion, spiritualitet og mestring med referanse til Lazarus' prosessuelle mestringsteori⁵¹.

Religiøs mestring har de senere årene vært et viktig område for vitenskapelig forskning.⁵²

I denne sammenheng har det vært en dramatisk økning i studier som tar for seg religionens rolle i menneskets håndtering av ulike livssituasjoner.

Kenneth Pargament (2005) er en av de som ønsker å vise hvordan religion kan gi nyttige verktøy inn i en håndteringsprosess. Religionen bidrar inn i håndteringsprosessen som et orienteringssystem som påvirker måtene vi tolker og håndterer utfordringer på.

Orienteringssystemet er en disposisjon for verden som involverer tro, følelser, praksis og forhold fra ulike kulturer.

I et forsøk på å nærme seg religion på en mer systematisk måte løfter Pargament frem to definisjoner av religion. Det ene perspektivet han løfter frem er at det er det *hellige* som karakteriserer religionen. Religion er på en unik måte, opptatt av Gud, guddommer, overnaturlige vesener og transendente krefter.

Det andre perspektivet innebærer at religion er preget av dens spesielle funksjon i menneskers liv, fremfor guddommelige enheter. Pargament definerer religion på en måte som kombinerer

---

⁵⁰ Danbolt og Nordhelle 2012, s.18

⁵¹ Torbjørnsen 2014, s.130

⁵² Pargament, Ano & Wachholtz 2005 s. 498

substansielle og funksjonelle aspekter. De *substansielle* definisjonene er opptatt av innholdet i livssynet og hvordan personen forholder seg til dette. Den *funksjonelle* tilnærmingen vil i større grad være opptatt av hvilken betydning livssynet har i et menneskets liv⁵³. Religion er forbundet med hvordan mennesker klarer å akseptere vanskelige situasjoner i livet og religion som funksjon knytter religion sammen med det som rører oss på det dypeste. Det som omhandler de viktigste kreftene i våre liv og de funksjonelle aspektene ved (hvilken betydninger dette har) kan har mye til felles hos individer på tvers av ulike former for livssyn⁵⁴.

Spirituality er fagtermen som benyttes internasjonalt om samme fenomen som den gitte definisjon av åndelig⁵⁵. Terminologisk har Pargament vært med på å videreutvikle begrepet spiritualitet. Fra å være synonymt med religion kan det forstås som et begrep som bare delvis overlapper religion. Internasjonalt har det det siste tjue årene vært en stor økning i utgitt litteratur og forskning rundt temaer som spiritualitet og *åndelighet* begrepet spiritualitet har blitt mer sentralt i religionspsykologien.

Spiritualitet brukes i den teologiske tradisjon og da i betydningen kristent fromhetsliv. Derfor kan man si at *åndelig* et begrep som favner videre.

Begrepsbruken er ikke i det påfølgende sementert og jeg vil blant annet redegjøre for Kenneth Pargament's begrepsbruk og forståelse. Pargament's forståelse kan gi et innblikk i den rike variasjonen som finnes når det gjelder å beskrive fenomener som åndelighet, spiritualitet, tro, religion og livssyn. Pargament bruker begrepet "*spirituality*" som religionens funksjon i prosessen av å søke det hellige.

Pargament forstår *spirituality* som søken etter det hellige. Religiøsitet definerer han som en søken etter det betydningsfulle på måter som har med det hellige å gjøre.

Pargament definerer mennesket som psykologisk, fysiologisk, sosialt og spirituelt. Alle disse dimensjonene er sammenvevd. Våre emosjoner påvirker vår biologi, våre relasjoner påvirker våre emosjoner, vår spirituelle tro og våre trosspraksiser påvirker våre relasjoner, vår psykologi og vår biologi. Vi er alle integrerte, hele mennesker. Og en del av utfordringen med å forstå spiritualitet er å forstå hvordan den spirituelle dimensjonen påvirker eller er påvirket av andre aspekter i livet. Pargament definerer spiritualitet som et forhold til noe hellig som

---

⁵³ Danbolt 2017, s. 20

⁵⁴ Danbolt 2017, s.21

⁵⁵ Danbolt & Nordhelle, 2012, s.18

transenderer oss og er mer immanent i oss selv. Spiritualitet er menneskets søken etter å oppdage, holde fast ved og transformere et forhold til noe hellig.

Spiritualitet er en veldig kraft som kan få frem det beste i oss mennesker. Det kan bringe frem våre beste kvaliteter og løfte oss til det beste av vårt potensiale. Men spiritualitet kan også knyttes til noe av de mest destruktive aspekter ved menneskelig atferd. På den måten kan vi se på spiritualitet som et tveegget sverd, som kan virke positivt eller negativt i møte med vår egen helse. Store og dramatiske livshendelser og etableringsprosesser kan utfordre oss og våre mest grunnleggende oppfatninger og antakelser, inkludert vår tro på Gud, vår trostilhørighet og vår tro på selve meningen med livet. En stor livskrise som for eksempel en frihetsberøvelse i forbindelse med en soning kan utfordre vår tro. Disse utfordringene er en del av det religiøse livet og Pargament løfter de frem som en del av et menneskets religiøse utvikling. Han sier ikke at motgang er patologisk. Motgang kan føre til nedgang og problemer, eller potensielt lede til vekst og endring.

Noen ganger mister vi denne meningen, eller den rystes av hendelser på veien som gjør at vi begynner å stille spørsmål ved hvorfor vi er her og vi kan slite i møte med vår egen moral. Vi kan slite innvendig med en konflikt mellom våre høyere verdier og vårt spirituelle selv og våre impulser på en mer grunnleggende, menneskelig side og vi ender opp med å lure på hvorfor vi oppfører oss på en måte som er inkonsekvent i møte med våre verdier. Disse kampene er i følge Pargament knyttet til en stor grad av stress.

I likhet med Antonovsky's salutogenese, kan mestringsaktivitetene hos Pargament ha mange former. De kan enten være rettet mot problemet og situasjonen, eller mot personens emosjonelle respons. Mestringen vurderes med tanke på hvordan den virker.

"Whether or not people are damaged by trauma depends on the way it is understood and handled" (Lazarus & Folkman 1984)

Sitatet viser at det er en person mellom stresset (*stressor*) som oppstår i møte med et traume og responsen. En person med et sinn. Hvordan personen forstår stresset og hvordan personen responderer på stresset utgjør en forskjell.

Mennesket kan velge konstruktive eller destruktive veier når vi prøve å akseptere vanskelige situasjoner. Den destruktive veien kan også ses på som en måte å mestre en situasjon. For eksempel: ignorere situasjonen, fornektelse, panikk, holde noe hemmelig i stedet for å søke sosial støtte eller ta frustrasjonen din ut på andre mennesker. Uansett om det er et positivt

eller negativt utfall av situasjonen så vil forskning hevde at det er avhengig av måten vi håndterer situasjonen på. Pargament hevder at forskningen over lengere tid har ignorert et viktig verktøy i håndteringen av traumer og det er religion. Pargament viser til forskningsresultater hvor man har sett på spiritualitet hos mennesker med alvorlig psykisk lidelse. 80% bruker religion til å mestre symptomer og andre utfordringer i hverdagen. For noen er dette er den viktigste ressursen. De vil vende seg til Gud før de søker hjelp fra andre instanser⁵⁶.

3.2.1 Mestringsprosessen

Skjematisk fremstilles Pargaments oppfatning av mestringsprosessen slik:

- 1 *Stressor* (er) som utløser mestringsprosessen
- 2 *vurdering* av stressorens betydning
- 3 *vurdering* av tilgjengelige ressurser og mulige problemer for god mestring
- 4 *orienteringssystem*
- 5 *mestringsaktiviteter*
- 6 resultat av mestringen
- 7 *vurdering* av mestringsprosessen⁵⁷

Pargament fremhever at hvert element i mestringsprosessen er viktig.

Tor Torbjørnsen (2017) konkretiserer det på følgende måte i sin artikkel⁵⁸: Den innledende og utløpende problemsituasjonen (*stressor*), som kan være alt fra en mindre irritasjon til en stor livsforandring, må forstås i henhold til den subjektive mening den har for det enkelte menneske. Hvordan et menneske vurderer en *stressor* og så beregner sin egen mulighet til å mestre den, er avhengig av vedkommendes orienteringssystem. Det er den referanserammen man benytter seg av for å komme til rette med hendelsen. Orienteringssystemet består av vaner, verdier, relasjoner, overgripende forestillinger og personlighet⁵⁹.

Resultatet avhenger av orienteringsprosessen fordi orienteringssystemet transformeres til ulike mestringsaktiviteter som settes inn i prosessen.

Når Pargament (1998) anvender mestringsforståelsen på religion/religiøsitet, beskrives religiøs mestring slik:

---

⁵⁶ Pargament 1997, s.289

⁵⁷ Torbjørnsen 2014, s.129

⁵⁸ Torbjørnsen 2014, s.129

⁵⁹ Pargament 1997, s.100

Religious coping (like religion more generally) is multidimensional. It is designed to assist people in the search for a variety of significant ends in stressful times: a sense of meaning and purpose, emotional comfort, personal control, intimacy with others, physical health, or spirituality (Pargament mfl. 1998, s. 711)

Religiøsitet kan tre inn i mestringsprosessen på ulike måter. *Stressoren* som utløser mestringsprosessen, kan ha en religiøs karakter, for eksempel religiøs omvendelse. Orienteringssystemet kan være helt eller delvist religiøst og mestringsaktivitetene kan være religiøse som for eksempel å gå i sjelesorg, be, delta i gudstjenester; religiøse kognitive prosesser som religiøs omtolkning av prosessen; følelser som sinne eller takknemlighet overfor Gud eller religiøse ledere som har skuffet eller svart til forventninger; viljebeslutninger om å leve et fromt liv eller arbeide for rettferdighet og fred⁶⁰.

3.2.2 Mestring og tilhørighet

Pargament (2005) henviser til forskning som viser at de som går jevnlig i kirken lever lenger. Hva kommer dette av? En mer meningsfull livsfilosofi? Eller at det minsker graden av stress eller er det et resultat av sosiale støtten i kirkesamfunnet⁶¹?

Pargaments teori for at mennesker som går i kirken lever lenger er at de regelmessig er eksponert for en høy grad positive, spirituelle følelser. Følelser som oppløftelse, kjærlighet, takknemlighet, medfølelse. Hvor ellers får man dette regelmessig? Kanskje i en familie. I et fengsel er kirken et tilbud som leverer dette. Pargament tror at det å eksponere seg selv for disse positive følelsene har en positiv helseeffekt. Det forbedrer immunforsvaret og bedrer fysisk funksjon. Pargament argumenterer for at dette kommer av kirkens samhold, religiøse tekster med et oppløftende budskap, musikken, estetikken og ritene.

Pargament ønsker ikke å redusere religion til å omhandle mestring. Han mener at kunnskap om religion kan lære oss noe om hvordan mennesker aksepterer vanskelige hendelser i sine liv. Og gjennom å lære mer om mestring kan vi utvikle et klarere bilde av hvilken funksjon religion har i menneskers liv⁶².

Pargament er opptatt av å fremme spiritualitet som noe mer enn individuell praksis og fremmer relasjonen i spiritualiteten.

⁶⁰ Torbjørnsen 2014 s. 130

⁶¹ Pargament, Ano & Wachholtz 2005 s. 490

⁶² Pargament 1997 s.17

Det Pargament kaller *spiritual struggles*⁶³ – som i det påfølgende er oversatt til *troskamp*, har å gjøre med en anspent og konfliktfylt relasjon til Gud, med andre mennesker eller med oss selv. En traumatisk hendelse kan påvirke et menneske, ikke bare psykologisk, sosialt og fysisk, men også spirituet.

Mange mennesker opplever slike troskamper og det kan handle om en opplevelse av å ikke bli løftet opp til din egen spirituelle verdi. Som for eksempel avhengighet, eller du feiler i å leve opp til ditt høyeste spirituelle selv. Pargament hevder at alle kamper har å gjøre med en mangelfull kontakt med seg selv, med andre mennesker, eller med Gud. Det handler om en manglende opplevelse av helhet og en opplevelse av å føle seg frakoblet. Forskning viser altså klare empiriske bånd mellom religiøs håndtering og menneskets evne til å tilpasse seg. Noe av det man har gjort er å identifisere og adressere troskamper i rådgivningsprosessen. Samtidig som åndelige, integrerte psykoterapeutiske tiltak er fortsatt er i startfasen, utvikles det behandlingsmodeller som bygger på religiøse håndteringsmetoder.⁶⁴

Sigmund Freud har forsøkt å redusere religionens funksjon i menneskers liv til en forsvarsmekanisme. Og som med de fleste stereotyper er det i følge Pargament (2005) et snev av sannhet i Freuds tanke om religion som forsvar. For mange mennesker vender seg til tro nettopp for å redusere angst eller for å få støtte i vanskelige tider, men det er ikke grunnlag for å hevde at religion kun tjener som et forsvar.⁶⁵ For det første har religion vært teoretisk og empirisk knyttet til angstreduksjon, opplevelse av mening, vekst og personlig mestring⁶⁶. For det andre indikerer studien at religion generelt ikke er knyttet til forsvar og fornektelse, da de fleste religiøse tradisjoner, ord og tekstplasser oppfordrer til annerkjennelse og markering av vanskelige livsoverganger. En krise som for eksempel en frihetsberøvelse kan på den måten betraktes som en mulighet for åndelig vekst. Her kan individet enten tilskrive situasjonen en kjærlig Gud som forsøker å lære individet en verdifull leksjon og på den måten kan en krise betraktes som en mulighet for åndelig vekst. En slik tilskrivelse kan bidra til å gjøre smerten i situasjonen mer utholdelig, uten at individet stenger av følelsesmessig. Dette viser hvorfor Pargament ser den religiøse orienteringen som en kognitiv prosess hvor man aktivt jobber gjennom utfordringene. Selv om religion har blitt anklaget for å være et passivt

---

⁶³ Jeg velger å støtte meg til Tor Torbjørnsens måte å benytte dette begrepet som norsk oversettelse av det individorienterte *spiritual/religious struggles*.

⁶⁴ Pargament, Ano & Wachholtz 2005 s. 491

⁶⁵ Pargament, Ano & Wachholtz 2005 s.481

⁶⁶ Pargament, Ano & Wachholtz 2005 s.481

⁶⁶ Pargament, Ano & Wachholtz 2005 s.481

svar på kritiske livshendelser, viser empiriske studier noe annet med tanke på resultat.⁶⁷

Gjennom å identifisere aktive og passive former for religiøs håndtering, viser studier at religiøse tiltak i større grad har blitt knyttet til den aktive håndteringen.

Styrken i religion ligger i dens evne til å servere flere funksjoner. Mange ulike mennesker kan finne svar på sine spørsmål i den samme religionen, men alle disse funksjonene overser det som for det religiøse mennesket er den viktigste funksjonen, som er å føle en form for tilknytning/kommunikasjon med noe større enn seg selv.

Målet er å akseptere troskampen, snakke om den, bearbeide den, akseptere den som en del av seg og plassere kampen i konteksten av en forlenget livsreise.

Pargament mener at troskamper er en naturlig del av spiritualitet og han er overrasket over de helsemessige konsekvensene disse troskampene har vist seg å ha på et menneske. Kanskje sier dette noe om at disse kampene er så grunnleggende i et menneskets liv og særlig det stresset som følger med kampen. Derfor mener Pargament at det er viktig at mennesker blir møtt, sett, tatt på alvor slik at stresset og stigma rundt disse kampene blir minimert.

Selv om religiøs håndtering kan defineres og måles i forhold til i hvilken grad religionen er den del av forståelsesprosessen og håndteringen, er det i følge Pargament viktig å identifisere på hvilken måte religionen er involvert i håndteringen: spesielt, hvem er (prest, menighetens medlemmer, Gud), hva er (bønn, bibelvers, ritualer), når er (akutte stressorer, kroniske stressorer), hvor (kontekst; menighet, privat, institusjon) og hvorfor (søken etter mening, mestring, kontroll) til å håndtere.

3.2.3 Å søke det hellige

Vi er alle sårbare for stress og traumer. Pargament mener at spiritualitet er en integrert del av et traume. Spiritualitet kan være en kilde til løsning eller problemer i håndteringen av en krise. Pargament mener at gjennom traumatiske situasjoner avsløres vår grunnleggende menneskelighet og vår grunnleggende tilkortkommenhet. Vi er ikke udødelige, vi er ikke super mennesker, vi er skjøre og sårbare og religionsforskning viser hvordan religiøs tro har stor betydning for hvordan mennesker mestrer sykdom og krisehendelser i livet⁶⁸.

Lars Johan Danbolt forstår det *hellige* hos Pargament som en *symbolsk egenskap som*

---

⁶⁸ Danbolt 2017, s.20

*tilskrives fenomener*⁶⁹. Å være troende eller religiøs innebærer at man ser på noe som hellig. Men i møte med ulike religioner og livssyn vil substansen eller innholdet i troen være forskjellig. Det vil variere hva mennesker fra ulike trossamfunn anser som hellig. Det hellige er en *symbolsk egenskap individer eller kulturer kan tilskrive objekter eller erfaringer som er forbundet med både sekulære og religiøse livssyn*⁷⁰ Det hellige er altså ikke bare noe vi søker innenfor rammen av de store religionene. De monoteistiske religionene Jødedom, kristendom og Islam snakker om Gud; Hinduer beskriver Brahman, Buddhister anser Nirvana som det hellige. Det handler om at menneskers åndelighet står i tilknytning til hva de holder som hellig, uavhengig av livssyn. Videre handler det om hvordan de søker det og hvilken betydning de lar det de anser som hellig, få for livet⁷¹. Over hele verden har mennesker beskrevet kjernen i det hellige på så mange ulike måter og mellom og innenfor all religiøs tradisjon så har mennesker ulike forståelser av den ultimate virkelighet. Disse orienteringssystemene vil bidra til å forme mestringsaktivitetene og vurderingen av dem.

Lars Johan Danbolt (2017) oversetter begrepet *significance* med det som er avgjørende betydningsfullt, altså det som oppfattes som særlig viktig for et menneske i den livssituasjonen det befinner seg i⁷². Det betydningsfulle kan gjelde det meste i livet. Men hva som hører til det betydningsfulle vil variere ut ifra livssituasjon, alder og erfaringer.

Til det betydningsfulle hører i følge Pargament:

- *eksistensiell forhold* som har med grunnleggende verdier og basale eksistensielle temaer i livet å gjøre. Som mening og tilhørighet, døden, ansvar osv
- *psykologiske forhold* som vekst, modning, selvfølelse og lykke
- *sosiale forhold* som nærhet til andre og følelse av rettferdighet
- *fysiske forhold* som helse og det å holde seg i bra form
- *materielle forhold* som penger, mat, bolig
- *åndelige forhold* som det å kunne relatere seg til noe guddommelig, for eksempel å føle seg nær Gud, ha religiøse erfaringer osv⁷³.

---

⁶⁹ Danbolt 2017, s.21

⁷⁰ Danbolt 2017, s.21

⁷¹ Danbolt 2017, s.21

⁷² Danbolt 2018, s. 22

⁷³ Denne listen over betydningsfulle mekanismer er hentet fra Lars Johan Danbolts bidrag i boken ”religionspsykologi”, 2017, s.22

Noen mennesker finner mening/signifikans i materielle ting som penger, hus, utseende osv. Mens andre finner mening i personlig velvære, det å ha ro og fred i sinnet, meningen med livet, personlig vekst, psykisk helse, eller gjennom å unngå smerte. Signifikans kan være selvsentrert, men behøver ikke være det. Fokus kan ligge i relasjoner med andre eller et ønske om å gjøre verden til et bedre sted. Signifikans kan også defineres i form av noe hellig. Pargament viser hvordan religion former menneskets søken etter det hellige eller mening på mange måter. Å søke signifikans er sentralt i religion og religiøsitet. Likevel er ikke signifikansen religiøst i seg selv. Det blir religiøst først når det blir gitt en hellig karakter.

Religion finnes i møte mellom det *sacred* og *significance*. Torbjørnsen (2017) sammenfatter Pargaments religionsdefinisjon og hans religiøse mestringsdefinisjon og kommer frem til følgende resultat: ”*search for significance...in stressful times...by means of the sacred*” Definisjonen forutsetter at alle delene av prosessen, både søken, det som er viktig og det som er hellig blir definert. Søken innebærer at vi mennesker er aktive i å finne mening og sammenheng i tilværelsen⁷⁴. En styrke ved Pargament er i følge Danbolt at den får frem den psykologiske relevansen av det hellige for hele livet, inkludert de dagligdagse menneskelige erfaringene. På denne måten kan man si at det hellige bidrar med mye av det samme som Antonivsky’s salutogenese. Religion kan på sin måte tilby en opplevelse av sammenheng og har å gjøre med hvordan vi mennesker bygger, utvikler, endrer og holder fast ved de tingene vi opplever som viktige, på en måte som er knyttet til det hellige.

Det er for eksempel mange ulike måter å akseptere at man skal sone en lang dom. En måte kan være å søke sosial og emosjonell støtte fra venner og familie, men en slik respons er ikke nødvendigvis ”religiøs”. En erfaring blir religiøs først når det hellige veves inn i en persons ambisjoner og respons: når man ser på en situasjon som en mulighet til å komme nærmere Gud⁷⁵.

3.2.4 Å erfare det hellige

Mennesket erfarer det hellige forskjellig. I denne erfaringen vil ulike mennesker fokusere på *følelser, tanker, handlinger* og det å ha noe å *relatere* seg til, i ulik grad og på forskjellig måter. Gjennom *følelser* vil noen kunne erfare det *hellige* som en veldig, spirituell kraft. Som

---

⁷⁴ Torbjørnsen 2014 s. 131

⁷⁵ Pargament 1997 s.32

en slags åpenbaring eller vekkelse. Mens andre erfarer det hellige i en mindre skala. En kan nærme seg det transendente gjennom en mer subtil, kontemplativ prosess. Eller gjennom en venn eller fortrolig som man har tillitt til⁷⁶.

I møte med Pargaments mestringsprosessforståelse er det viktig å være bevisst på at stressorene ikke har betydning i seg selv, men det får betydning i kraft av den vurderingen de blir tillagt. Det handler om på hvilken måte menneskers signifikans blir berørt av begivenheten. I likhet med Lazarus & Folkman (1984) skiller Pargament mellom to typer vurderinger, primære og sekundære. Primære vurderinger bidrar til å se hvorvidt en begivenhet er god, eller om den skader, eller om den utfordrer til personlig vekst. De sekundære vurderingene retter seg mot individets respons på stressoren med hensyn til hvilken reaksjon den aktualiserer.⁷⁷ Som for eksempel: ”*har jeg ressurser til å mestre dette?*”, ”*må jeg gjøre det alene, eller er det noen som kan hjelpe meg?*”. Det er særlig de sekundære vurderinger som aktualiserer hva et menneske har med seg ressurser inn i mestringsprosessen. Hvordan vi orienterer oss handler om våre vaner, verdier relasjoner, gudsbilder og personlighet. Gjennom religion får livet en ”*større*” mening. Livssyn er ikke bare en merkelapp som merker deg som katolikk, muslim eller Kristen. Livssyn har implikasjoner på så mange aspekter i et menneskets liv. Hvordan du oppdrar dine barn, hvordan du lever ditt liv, hva er dine håp, verdier, hva aksepterer du, hva aksepterer du ikke. Er du katolikk så vil livet ditt se annerledes ut enn hvis du er muslim.

3.3 Mestring, tilhørighet og sosial støtte

Både Antonovsky og Pargament løfter frem viktigheten av sosial støtte og de beskriver på hver sin måte kvaliteten på støtten med egenskaper som *intime*, *emosjonelle bånd* og *tillitpersoner*.

Antonovsky’s teori om motstandsressurser viser at personer som får oppleve nære bånd til

---

⁷⁶ Pargament 1997 s.36

⁷⁶ Torbjørnsen 2014 s.133

⁷⁶ Antonovsky 1979, s.29

andre, har lettere for å løse opp i spenninger, enn de som mangler slike relasjoner i livet sitt⁷⁸. Psykologene Alexander and French (1946) fremholder viktigheten av en god og tillitsfull relasjon mellom to parter i samtale. Psykoterapiforskningen beskriver sentrale faktorer i *all* samtalebehandling, uavhengig av terapeutisk skole, også kalt fellesfaktorer. Disse faktorene er blant annet: den terapeutiske alliansen, orientering om behandlingsmetode, terapeutens oppmerksomhet, empati, støtte og anerkjennelse, tilstedeværelse av håp, og korrigerende erfaringer⁷⁹. Dette er en behandlingsmetode som i stor grad beveger seg bort fra det instrumentelle, mot det relasjonelle. Teorien kalles emosjonelt korrigerende erfaringer (KE) og er en anerkjent endringsmekanisme i psykoterapi⁸⁰. KE er erfaringer med et menneske hvor noe godt inntreffer som går i mot en antakelse man tidligere har hatt. Slike erfaringer er forbundet med positiv endring. De oppstår i det mellommenneskelige rommet mellom terapeut og klient og kjennetegnes av de avviker fra personens tidligere erfaringer, antakelser og forventninger. Som jeg nevnte innledningsvis vil jeg ikke med dette bidraget hevde at den åndelige betjeningen eller generell sosial støtte kan erstatte behovet for behandling i psykologisk forstand. Men når både Antonovsky og Pargament løfter frem verdien av sosial støtte som en viktig helsefrembringende faktor og hvis den støtten er forankret i en sterk, tillitsfull relasjon, er det interessant å se hvilken betydning et menneskets relasjonelle kompetanse kan ha for et annet menneskets psykiske helse.

Mennesker mestrer på ulike måter og mestringen skjer i en kulturell kontekst. Med kulturell kontekst menes de meningssystemene som preger et samfunn.

Prosessmodellen løfter frem de enkelte elementene i mestringsprosessen. Kvaliteten på mestringsprosessen blir altså definert ut fra resultatet av den. Vi kan altså håndtere en stressituasjon på en god måte, men likevel ende opp med et dårlig resultat.

Forskningen til Pargament viser at relasjonen man har til Gud utgjør en forskjell i måten man overfører sine problemer på Gud. I den *selvstyrte* mestringen vil man forsøkte å ha kontroll på situasjonen selv, mens i den *overførte* mestring vil man at Gud skal ta over kontrollen.

I den samarbeidende mestringsstilen vil man jobbe sammen med Gud for å løse problemet og Gud er ikke den eneste aktive parten. Du er selv aktiv.

I den *bedende* vil man forsøke å få kontroll over situasjonen gjennom Gud.

Forskning viser at folk som har en mer samarbeidsvillig religiøs mestrings metode, har bedre

---

⁷⁹ Falkum, Olavsen & Hytten 2016, s.314-320

⁸⁰ Hartman, MSW, Zimberoff 2004, s.4

mental helse enn de som passivt overgir seg til Gud. Men noen ganger er overgivelse ikke nødvendigvis negativt. For eksempel når du opplever tap av kontroll, eller du møter din egen menneskelige begrensning. Noen ganger er det godt å si ”*jeg har gjort det jeg kan, nå legger jeg det i dine hender, Gud*”.

En positiv religiøs mestring kan være å søke hjelp fra Gud til å legge vonde ting bak seg. Gjennom en nærmere relasjon til Gud kan man iverksette planer for mestring av en situasjon, be om tilgivelse for synder, prøve å se hvordan Gud kan gi styrke i en situasjon.

Negativ religiøs mestring kan være for eksempel være opplevelsen av at Gud har forlatt en, å føle seg straffet av Gud for manglende fromhet eller tro at djevelen er ansvarlig for det vonde som skjer⁸¹.

3.4 OPPSUMMERING

I det foregående har jeg forsøkt presenterer to ulike teorier på hvilke resurser som kan føre til meningsfullhet og bidra til å bedre psykisk helse.

Tilværelsen stiller oss overfor mange, ulike stressfaktorer. Positive og negative. Det finnes mange kulturelle veier til en sterk opplevelse av sammenheng og mening. Men før man mobiliserer ressurser må man definere problemets karakter og her spiller begripelighetskomponenten til Antonovsky (2012) inn. En person med sterk opplevelse av sammenheng vil lettere kunne omdanne kaos til orden.

Mange stressfaktorer reiser spørsmålet om plassering av ansvar og skyld. Er person med svak SOC vil i følge Antonovsky ha lettere for å legge skylden over på en annen og denne ansvarsflukten kan føre til nagende ubehag. SOC motvirker at spenning omdannes til stress.

Å sone en dom kan representere det Pargament (1997) omtaler som en *stressor*, som kan være en spirituell, så vel som en psykologisk, sosial og fysisk erfaring.

Et traume kan utløse spirituelle utfordringer til det bedre eller det verre og det kan avsløre viktige spirituelle ressurser. Pargament understreker at religion bærer med seg noen unike verktøy blant annet i møte med vår psykiske helse. En kilde til verdi, motivasjon, betydning og ikke minst mestring. Gjennom Pargaments teori har jeg forsøkt å vise hvordan Mennesker søker signifikans (betydning) på ulike måter og i ulike livssituasjoner. Og at alle mennesker har meg seg et orienteringssystem inn i mestringsprosessen som innfelt i kulturen de tilhører.

---

⁸¹ Pargament 1997, s. 323

Hva et menneske oppfatter eller anser som hellig vil derfor variere.

Pargament's teori viser hvordan mennesker mestrer på måter som er overbevisende for dem og hvordan nøkkelen til god mestring ligger i prosessen, ikke resultatet.

Pargament peker på behovet for forskning på det det hellige, oppmerksomhet på det store mangfoldet av livssyn og praksis, samt en evaluering av personlige og sosiale tiltak som adresserer åndelige problemer og implementerer åndelige ressurser i prosessen av å finne en løsning på et problem. Pargament mener det er behov for mer kontrollerte studier som kan skille mellom religiøse og verdslige intervensjoner for å undersøke de unike bidrag som spesielle psykospirituelle teknikker kan gi. Forskningen til Pargament, som jeg i det foregående har forsøkt å presentere deler av, viser religionens rolle i håndteringen. Forskningen antyder at dette er et lovende studieområde som har implikasjoner for hvordan vi kan møte og hjelpe folk til å møte utfordringene i deres liv.

I det påfølgende kapittelet vil jeg presentere analysen av de empiriske funnene. Videre vil jeg knytte funnene opp mot teorien jeg nå har presentert i en saksvarende drøfting.

I drøftingskapittelet vil jeg benytte meg av Antonovskys SOC modell som et verktøy til å profilere frem den aktuelle situasjonen for de innsatte. Videre vil jeg drøfte de empiriske funnene i lys av Kenneth Pargament's teori for å kunne oppnå en teoretisk forståelse av hvilken betydning religiøsitet og åndelighet har for de innsatte på å mestre utfordringene i deres soningshverdag.

DEL III

4.0 Analyse av de empiriske funn

Som nevnt under kapittelet for metode så handler tematisk analyse om en prosess der man identifiserer, analyserer og rapporterer mønstre i det empiriske materialet⁸². Valget av fokusområder for dette prosjektet ble gjort ut ifra det empiriske materialet som lå til grunn som er de innsattes refleksjoner rundt ulike temaer. Videre ble det identifisert temaer som synes å danne sammenhengende mønstre.

Empirisk materiale: Semi strukturert dybdeintervju med seks personer med en varighet på mellom 30 og 45 minutter per intervju⁸³.

---

⁸² Malterud 2017, s.95

⁸³ Se metodekapittel for ytterligere beskrivelse av analysemetode

Etter første steg i den tematiske analysen ble (jf Braun og Clark, 2006) følgende meningsbærende enheter/temaer identifisert som sentrale i de innsattes refleksjoner:

- Prestens rolle
- Trosbetydning
- Kirkerommet

4.1 PRESTENS ROLLE

Kirken har flere ulike tilbud for samtale for de innsatte som ønsker det.

Presten er kirkens representant i fengselet og tilbyr samtaler med innsatte på kontoret, på cella eller i kirkerommet, alt ettersom hvilke sikkerhetsmessige restriksjoner den innsatte er under. Presten er underlagt taushetsplikt og det føres ikke journal eller settes diagnose. De innsatte kan forespørre presten om en samtale ved å levere en samtalelapp. Presten avtaler så et passende tidspunkt for samtale.

Alle informantene reflekterte rundt prestens rolle og hvordan denne skiller seg fra andre ansatte, og hvordan presten fyller rollen med ulike funksjoner. Presten omtales av de innsatte som "psykolog", "tillittperson" og "medmenneske", funksjoner de beskriver som viktige for dem i hverdagslivet i fengselet. I fortsettelsen vil jeg bruke disse stikkordene som markører i presentasjonen av empiriske funn.

Jeg ønsker å finne ut av hvorvidt informantene benytter seg av samtaletilbudet og hvordan de opplever å bli møtt av presten.

4.1.1 Prestens som profesjonell samtalepartner

Nina beskriver hverdagen i fengselet som "en boble på utsiden av seg selv". Hun beskriver det som en virkelighet det er vanskelig å akseptere.

Nina forteller at i møte med denne virkeligheten så fyller presten flere roller som for henne er viktig. I likhet med flere av de andre informantene forteller hun om en hverdag preget av traumer og angst som hun har behov for å bearbeide.

Nina: Presten fungerer for meg som prest, som psykolog, som en container-tømming. Man har ikke noen andre tilbud her.

Vi har ikke noen psykolog som folk ellers har. Vi har en psykolog som kommer en gang hver

annen måned. Jeg var hos psykolog to ganger, en mannlig psykolog og det er visse ting man ikke kan snakke med en mannlig psykolog om. Når man åpner seg på det innerste og man skal treffes kun én gang hver annen måned og jobbe med sine traumer, flashbacks, angst og sånn, så ser jeg ikke poenget rett og slett. Du får ikke hjelp, du får ikke den hjelpen du trenger hver eneste dag og da får jeg det i Gud. Gud hjelper meg hver eneste dag.

Her formidler Nina at presten fyller flere funksjoner i hennes liv. Dette kan være et uttrykk for prestens evne og kompetanse til å møte den innsatte på flere nivåer, men dette kan også være et uttrykk for et manglende, øvrig tilbud fra fengslets side i møte med de innsattes psykiske helse. Når Nina beskriver prestens rolle skiller hun det i tre funksjoner. Når ”prest” er en av disse, kan dette være uttrykk for at presten i de konkrete tilfelle gjør en jobb utover det som strengt tatt ligger i presterollen. I presterollen kan man knytte det hun sier til slutt i sitatet, at hun får hjelp i Gud hver eneste dag. Når hun bruker ordet psykolog beskriver hun i det påfølgende at det å treffe en psykolog innebærer å jobbe med sine psykiske vansker, og få hjelp til å håndtere disse. Nina er tydelig på at dette krever hyppighet og kontinuitet.

Container – tømming skiller også ut fra de andre funksjonene, som for å understreke at det å ”tømme seg” hverken ligger til presterollen eller er å jobbe med sin psykiske helse.

Anna forteller om en soning som har vært preget av utfordringer både psykisk og somatisk. I begynnelsen av soningen følte hun på svik overfor familien og sorg over ikke å kunne ta del i viktige livshendelser i nære relasjoner, som fødsel og død. Hun starten også sin soning med store somatiske plager. Presten har vært en hun har kunnet bearbeide disse erfaringene med.

Anna: personlig så har det vært godt å kunne samtale når ting har vært tungt. Å ha noen som man kan prate med om sjelslivet sitt. Man bretter ikke ut sjelelivet sitt til medinnsatte.

(...)

Anna: hun er så menneskelig. Hun er ikke den distanserte presten. Det er ikke bare det hellige, men du kan prate med henne om andre ting og. Det må ikke være et religiøst tema. Du kan snakke om livet generelt.

Anna beskriver presten som menneskelig. Hun er det motsatte av distansert, men dette kan også forstås som noe ”annet” enn den andre eller de andre. Anna formidler at hun kan prate med presten om alt, men at hun er mer restriktiv når det gjelder medinnsatte.

I dette kan Anna implisitt være inne på prestens taushetsplikt, og med dette være trygg på å

kunne fortelle om "sjelslivet sitt". Det kan dessuten handle om at det i mellom henne og presten er etablert et tillittforhold utover dette, som gjør at Anna stoler på hvordan presten vil forholde seg til det Anna forteller. Videre kan Anna ha opplevelsen av at presten har kompetanse til å snakke med henne, og en viss kompetanse på psykisk helse.

Pia er muslim og har et eget tilbud i fengselet gjennom kirkens bymisjon. Hun er tilstede på gudstjenestene i fengslet, men da som observatør. Hun beskriver i likhet med Nina, presten som lik en psykolog.

Pia: hun er en utrolig bra dame å snakke med. Nesten som en psykolog til tider.

Flere av informantene reflekterer rundt hvilke sammenhenger de samtaler med prest og informantene uttrykker at de oppsøker prest av mange ulike grunner som religiøse spørsmål, egen psykisk helse, konflikter på avdelingen, utfordringer med fengselsledelsen eller bare for en hyggelig prat på kontoret.

Pia: Når jeg vil snakke om en annen innsatt, problemene mine eller om jeg vil snakke om familien min eller noe jeg lurere på.

4.1.2 Tillittsperson

Flere av informantene gir uttrykk for at tillitt er en utfordring i fengslet. En av informantene uttrykker: "det er egentlig ikke det store fangesamholdet. Det kan være samhold mellom to eller tre personer, men å tro at alle innsatte holder sammen, det er bare tøv".

Utfordringen med tillitt gjelder både innsatte og ansatte. De innsatte formidler en frykt for at det de forteller kan bli brukt mot dem enten i en konflikt med en medinnsatt eller fra fengselssystemets side. Nina og Toril setter ord på at presten er en man kan stole på. For Nina og Toril representerer presten trygghet og tillitt.

Nina: jeg stoler ikke på noen. Det kommer ikke til å skje.

Nina: det betyr veldig mye, det å kunne ha tryggheten til å stole på noen.

Toril: du vet du kan stole på presten uansett

Her formidler de innsatte noe som kan være et uttrykk for at de innsatte opplever at presterollen bærer med seg tillitt. I fengselssystemet er presten underlagt en streng taushetsplikt og presten vil ikke ta det de innsatte sier videre i systemet, med mindre presten er bekymret for den innsattes helse og sikkerhet. Men det Toril her formidler kan også være et uttrykk for prestens personlige kvalifikasjoner i møte med den innsatte.

Kontrastene i de to siste sitatene fra Nina, understreker hvordan det sosiale livet i fengslet byr på utfordringer når det gjelder å ha noen de innsatte kan stole på. Nina er veldig tydelig på at hun ikke kan stole på noen i fengselet. Senere sier hun likevel at det å kunne stole på presten betyr mye. Hun formidler videre at dette gir en trygghet. Denne kontrasten bidrar til å forstå hvordan prestens taushetsplikt, samt evne til å skape tillitsfulle relasjoner, kan ha stor betydning for de innsatte, og gi presten en unik posisjon sammenlignet med andre ansatte i fengselsvesenet.

4.1.3 Medmenneske

Flere av de innsatte forteller at presten fyller flere funksjoner i deres hverdag. Flere formidler at de tidvis har kjent på maktesløshet i møte med fengselssystemet og at presten har vært en de kan finne støtte hos, men også en som har latt seg engasjere og som har vært villig til å stå opp for de innsatte.

Anna: Presten kommer for å besøke meg innimellom, for å prate med meg og vi kan enten sitte i sofakroken nede eller hun kan komme på rommet mitt på besøk. Vi prater virkelig fortrolig. Hun husker hva jeg har sagt til henne tidligere, spør om det og følger opp. Og så når hun har reagert på ting som hun synes har vært urettferdig i forhold til meg så spurte hun om hun fikk lov til å ta opp den konkrete saken med ledelsen.

Det er veldig godt å føle at man har noen som står opp for en.

Det betyr jo noe at noen ikke bare ser deg, men er villig til å gjøre noe for deg. At ikke alt er så håpløst svart. Når du føler at du er på bunn og det ikke er noen hjelp få fra fengslets side eller helse, at ingen tar tak i noe.

Presten både ser det og hun forstår det og hun tar det opp med ledelsen hva hun konkret synes om det. Det er godt. For da føler man at man ikke er så alene. For det er én ting at andre innsatte kan ha et synspunkt eller en mening, men de har ingen påvirkningskraft, men at noen som faktisk har en stemme gjør det, er godt.

Anna beskriver presten som et medmenneske, gjennom at presten oppsøker henne for å prate, og at de gjør dette i en uformell setting, som sofakroken eller på rommet. Gjennom utsagnet ”*vi prater virkelig fortrolig*” understreker hun tillitsrelasjonen og prestens taushetsplikt. Videre fremstår det som en betydningsfull hendelse for Anna at presten selv reagerte på noe som var urettferdig, og at hun så valgte å ta det opp med ledelsen. Dette dveler Anna med, og gir dette betydning, gjennom at presten med dette viste seg å være en som kunne stå opp for henne og faktisk gjøre noe for å bedre hennes hverdag. Anna sier videre at dette i seg selv gjorde at ”*ikke alt er så håpløst svart*”. Videre at presten med dette hjalp henne noe opp ”*fra bunn*” og viste at Anna ikke er alene.

Flere av informantene påpeker noen vesentlige forskjeller mellom betjentenes og prestens rolle. Presten har i følge informantene en annen rolle i møte med den innsatte både i kraft av tiden hun har til rådighet, holdningen hun møter den innsatte med samt de strukturelle rammene.

Torild: hun har en helt annen rolle. For det første så er det det med tiden hun har til deg. Når hun kommer for å prate med deg så er det ikke bare for å si ”hei, åssen går det”, det kan jo selvfølgelig være det og, men samtidig når hun kommer for å prate så har hun tid til deg. Tid til å høre på deg. Og hun ser mer av personen..hun lar oss forstå at hun ser den personen vi er. Ikke sånn som andre ansatte som ikke har tid i hverdagen sin.

Presten ser vår side veldig godt. Anna: Jeg tror hun gjør ting som kanskje ikke er helt innenfor rammen av det hun burde eller skal gjøre, for hun har jo jobbet her lenge og det er til gode for oss. Og det er vi veldig takknemlige for. Vi har behov for sånne personer som henne.

Hun lytter til deg. En betjent har ofte ikke tid til deg, eller han bryr seg ikke fordi du er en innsatt. Men presten bryr seg om hvordan du har det som menneske.

Toril er tydelig på at presten har en helt annen rolle. Særlig fremhever Toril tid, og at presten gjennom god bruk av tid ser den innsatte som mer enn en innsatt, mer som en helhetlig person.

Anna fremhever at presten kan gå utover rammene, og i dette fremhever hun prestens erfaring. Kanskje tenker Anna at med erfaring er presten tryggere i sin rolle, og vet når hun kan være fleksibel i håndhevelse av rammer og regler. Også Anna fremhever tid som et viktig moment i hvordan prestens rolle skiller seg fra betjentene. Anna knytter dette videre til dette å

bry seg, og at presten bryr seg om hvordan hun har det som menneske.

Presten har blant annet mulighet til å gjøre noen vurderinger basert på skjønn fremfor regelverk. Som for eksempel ved å innvilge en telefonsamtale ekstra til en som i følge rutinen ikke har rett på en samtale akkurat den dagen. Presten har en telefon på sitt kontor som innsatte kan får bruke. Når den innsatte skal ringe blir samtalen overhørt av presten.

Anna: Det som jeg synes er fint med henne er at hun kan ta, for eksempel hvis det er utlendinger her...for det er veldig dyrt å ringe fra det telefonsystemet her. At presten da av og til går og henter en av dem, tar de med på kontoret for en samtale hvor de får lov til å ringe hjem til familien.

Marianne understreker betydningen av å kunne samtale på kontoret til presten. Hun beskriver et kontormiljø som er noe annet enn cellemiljøet. Prestens kontor er innredet med to store lenestoler med et bord i mellom. På bordet står det en stein som er en telysholder. På veggene er det bilder av religiøse skikkelser fra ulike kulturer og kunst som presten har fått av innsatte gjennom tiden. Marianne beskriver kontoret som et rom det er behagelig å være i.

Marianne: Og så har jeg snakket med henne på kontoret og det er så koselig å få slippe ut av cellen å komme inn på hennes kontor. Hun tenner et ekte telys, så sitter vi der rolig i hver våres stol med masse fine bilder. Og der sitter vi å ber og bare...hun er så menneske at du...ja, hun er så menneske, men likevel så god og sterk. Veldig flott dame. Jeg er veldig glad for at vi har hun. Utrolig glad for det.

Både steinen og lyset er per definisjon ansett som et våpen i en fengselskontekst. Likevel velger presten å tenne et levende lys og plassere det i en tung stein mellom seg og den innsatte. Marianne påpeker at presten tenner et *ekte* telys og henviser således til de elektriske lysene i kirken. Bruken av et levende lys i samtalen, uten vakthold til stedet kan forstås som et symbol på tillit. Marianne knytter atmosfæren i rommet til presten som menneske. Det kan synes som at Marianne når hun sier ”hun er så menneske” viser til en relasjon preget av likeverd, siden hun knytter det til at hun likevel er god og sterk.

Når Marianne beskriver at hun får slippe ut av cellen og inn på prestens kontor, kan det se ut til at presten og rommet representerer noe mer for Marianne, noe som går utover bønningen og

det konkrete de snakker om, gjennom at hun knytter rommet med bildene og lysene, sammen med presten som menneske og den roen hun formidler at hun opplever.

Marianne: Når jeg har hatt det tøft så var hun så snill på mandag og tok meg med ned til kirken en halvtime og så fikk jeg bare sitte der, tenne lys og gråte. Hun gråt sammen med meg og ba.

Marianne har forteller at presten er en som evner å sette seg inn i den enkeltes situasjon og følelser. Hun lar seg bevege og kan gråte med den innsatte. I dette kan det ligge en opplevelse av anerkjennelse for det Marianne opplever, samt et felleskap med presten på det emosjonelle plan. Også her kan det se ut til at Marianne knytter prestens handling, bønn, til noe utover det konkrete som skjer der og da.

4.1.4 Tilrettelegger

Presten har ansvar for at alle får mulighet til å praktisere sin tro i fengselet, uavhengig av religiøs bakgrunn. Presten tilrettelegger gjennom å tilby bibler, koraner, bønnetepper, kors, bønneperler og andre religiøse symboler til de innsatte.

Pia forteller at hun har en god relasjon til presten og at presten tilrettelegger for at hun som muslim kan få praktisert sin tro i fengslet.

Pia: Hun kan en del om min religion og hun sørger jo også for at det kommer andre prester her inne som jeg kan prate med, eller ikke prester da, men kvinnelige imamer, eller vi har jo ikke det enda, men noen muslimske damer som kommer hit en gang i måneden. Så hun sørger for at alle med forskjellige religioner her i fengselet får det de trenger.

4.2 TROSBETYDNING

Fem av seks informanter definerer seg som troende mennesker og understreker på hver sin måte verdien av å ha en tro i møte med soningshverdagen. Men de gir også uttrykk for de utfordringer som følger med å ha en tro når krisen rammer. Hvordan Gud kan føles fjern i møte med sorg og urettferdighet.

Marianne: Hadde jeg ikke hatt, for å si det sånn, trua mi, først og fremst Jesus og Gud, familien min og jeg faktisk har vært i fengsel før, så hadde jeg ikke klart å snu det til ny sjanse

i livet mitt.

Marianne uttrykker her at Gud har spilt en avgjørende rolle for at hun skal overleve i fengslet.

Nina: for meg er det, hvis jeg ikke hadde hatt bibel, min tro og min åndelige tilnærming så ville jeg ikke klar å overleve i fengselet.

Nina er tydelig på at hun ikke hadde klart seg uten troen sin. Hun forteller at hun har en åndelig tilnærming til soningshverdagen. Noe som kan være et uttrykk for at Nina ser fengselshverdagen i en større, eksistensiell kontekst. Ninas åndelige tilnærming kan også være et uttrykk for en fromhetstro, noe Nina gjør for å komme nærmere Gud.

4.2.1 Tro som kulturell identitet

Det er mange religioner og livssyn som er representert i fengselet og dette mangfoldet synes å være representert i utvalget.

Nina forteller at hennes tro er sammensatt. Den er et resultat av hennes bakgrunn i den katolske kirke, samt de impulser som har kommet gjennom mange år i Norge.

Nina: Jeg regner meg ikke som katolikk for det er ikke alt jeg kan identifisere meg med. Men jeg er kristen i den forstand at jeg har den troen.

Når jeg traff Nina hadde hun med seg en rekke viktige symboler hun ville vise meg. Blant annet en meget godt brukt bibel som var full av notater, et kors og et bilde av Maria.

Nina formidler at det har vært viktig for henne redefinere mye av innholdet i troen hennes etter at hun kom til Norge. Hun sier selv at hun ikke kan stå inne for alt den katolske kirke forkynner, men at hun alltid må ha Maria med seg. Selv om deler av innholdet (substansen) i religionen er endret, har hun likevel holdt fast ved flere av de funksjonelle aspektene som hun henter fra henholdsvis katolisisme og kristendom.

Pia forteller at hun vil lære mer om Islam og om andre religioner. Hun forteller at presten kan mye om hennes religion og at hun lærer mye gjennom samtalegruppene med de muslimske kvinnene. Flere av informantene formidler at de setter pris på at presten og fengslet legger opp til religiøs praksis på tvers av religioner. Det uttrykkes også en interesse for å lære om

hverandres religioner.

Pia: De (muslimske damene⁸⁴) snakker med oss og lærer oss Arabisk. Vi har en dyp samtale når vi snakker om Islam. Jeg er takknemlig for at vi får sjansen til å bli bedre muslimer.

Pia fremhever her hvordan samtalene med de muslimske kvinnene gjør at hun får sjansen til å bli bedre muslim. Arbeidet presten gjør med å tilrettelegge for annen religiøs praksis, har med dette stor betydning for Pia, gjennom det hun beskriver som dype samtaler. At Pia formidler at hun blir bedre muslim kan bidra til økt selvværd og opplevelse av mening i tiden hun soner og evt opplevelse av sammenheng med tiden før og etter soning.

Flere av informantene nevner en Id feiring som ble holdt i fengselet som en positiv opplevelse. Arrangementet var et resultat av et samarbeid mellom presten og de muslimske kvinnene.

Marianne: Det er det mest fantastiske jeg har vært med på. Det var kjempe interessant. Jeg begynte å gråte. To flotte damer som kom inn her, utenifra. Eldre, sånn koselige damer og de hadde med seg noe så enormt mye mat. De forklarte først mye om det. De må gjøre syv ting før de i det hele tatt kan feire Id.

Slik Marianne presenterer id-feiringen står det frem som en hendelse av betydning, både gjennom å treffe de to damene, bli servert masse mat, og å lære om islam og id-feiring. Når Marianne beskriver at hun begynte å gråte, understreker hun det emosjonelle i opplevelsen, som noe meningsfullt, utenom det vanlige hverdagslivet i fengselet.

Sitatet til Marianne kan være et uttrykk for et møte hvor de følte seg likeverdige. Gjennom samtalene og maten.

4.2.2 Tro og mestring

Mennesker har ulike strategier for hvordan de forholder seg til Gud og tro i møte med krise. Noen stenger av og opplever Gud som fjern, mens andre søker å inkludere Gud i møte med krisen. Flere av informantene formidler at troen og utøvelsen av den er viktig for å kunne mestre soningshverdagen.

---

⁸⁴ Min klamme

Nina forteller at hun har en rekke faste ritualer hun må gjøre for å komme seg gjennom dagen.

Nina: det at jeg står opp hver eneste dag og kommer meg ut av sengen som er fengsel på en måte, et indre fengsel for meg, det er at jeg må be

(...)

Nina: det finnes ikke ord. Det er en slags ro og meditasjon de få minuttene

(...)

Nina: på cellen står det et bilde av Jesus og så må jeg ha Maria. For sånn er det for meg. jeg er vant med at vi krysser oss og gjør det tegnet når vi ber. Og når jeg ligger i sengen, før jeg står opp så sier jeg sånn: "kjære Gud, send dine engler til min side i dag slik at mitt sinn og hjerte blir sentrert i din kjærlighet. Hjelp meg til å leve i din kjærlighetsperspektiv, i Jesu Kristi navn, Amen." og så rører jeg gulvet og så sier jeg takk, så tar jeg bildene og stiller de i vinduet og så starter jeg bønn etter at jeg har vært på toalettet og vasket meg og sånn. og da går jeg mer i Fdervår, Hellige Maria for jeg har det fra mitt hjemland. Jeg må ha Maria med meg. det er moren til Jesus. Hun kan jeg ikke være uten. (ler)

(...)

Nina: Du vet at grunnleggende behov med trygghet, innerst inne på sjele-nivå, i hjerte – alle av oss er så avhengig av dette. Alle vi er avhengige av det. Og det å føle seg trygg og føle seg elsket av Gud, det er stort. Jeg føler meg ikke ensom. Jeg har Gud med meg.

Nina forteller her hvilken betydning troen har for hennes mestring av hverdagslivet i fengsel. Hun beskriver hvordan troen og de ritualene hun knytter til denne får henne i gang hver morgen. Hun beskriver det å komme seg opp om morgenen som å komme seg ut av sitt eget indre fengsel, og at det er gjennom å be at hun får til dette. Slik har religionsutøvelse for Nina stor betydning for den daglige fungering i fengselet. Nina formidler her at troen hennes har flere funksjoner i hennes liv. Selv om innholdet (substansen) har endret seg noe, så har troen en viktig funksjon i Ninas liv. Den bidrar til trygghet, åndelig utvikling og den motvirker ensomhet.

Nina: Men så har jeg bestemt meg at oppi den forferdelige situasjonen her så skal jeg takke Gud for noe jeg opplevde positivt den dagen, noe. Og da gjør jeg en research i hodet mitt, sånn kaleidoskop. En enkel ting. Bare om jeg så på en blomst, eller noen sa noe fint til meg.

Et eller annet. Bare for å fange den følelsen og roe meg. Så det er viktig. Og jeg tror at gjennom all den tiden så nærmer jeg meg bedre min åndelige utvikling. Det gav meg en styrke som jeg ikke kan være uten.

Nina viser her hvordan hun bruker religion til å adressere en takk for det hun opplever.

Nina sier videre at takken hjelper henne til å fange en positiv følelse i en ellers ”forferdelig situasjon” og at denne positive følelsen hjelper henne til å finne ro.

4.2.3 Forkynnelse som åndelig veiledning

Flere av informantene har sonet eller skal sone i mange år. Derfor er sannsynligheten stor for at de vil oppleve dødsfall i nære relasjoner i løpet av soningstiden.

Pia er en av de som har opplevd dette og hun forteller at for å takle sorgen av tapet så hadde behov for å bearbeide noen ting. Hun satt igjen med mange spørsmål, blant annet spørsmål rundt dødsfall i Islam. Det var viktig for Pia å få kunnskap om Islam’s syn på døden og livet etter døden slik at hun kunne orientere seg gjennom sorgen. For Pia ble kunnskap om konkrete tema et viktig verktøy i møte med sorgen.

Pia: Det er mange som ikke ber. Jeg kan be. Jeg ba før, men så skjedde det noe og så bare orket jeg ikke lenger.

(...)

Pia: Jeg fikk blant annet et Koranvers som jeg kunne si hver gang jeg skulle legge meg, for (navn på avdøde), så det liker jeg.

Pia forteller om et dødsfall i nær relasjon som gjorde at hun sluttet å be, hun ”orket ikke lenger”. Dette kan være et uttrykk for en opplevelse av å ikke bli hørt eller en opplevelse av å bli straffet. Når Pia gir uttrykk for at hun *liker* å bruke koranverset hun fikk av de muslimske damene, understreker dette verdien av tilgangen på disse samtalen. Samtalene og koranverset er konkrete tiltak som har hjulpet Pia til å gjenopprette en rutine med bønn.

Nina er en av de informantene som i størst grad har tatt Gud med seg inn i soningen i søken om støtte og helbredelse. Forkynnelsen er en kilde til åndelig utvikling og selvrefleksjon.

Nina: så tar jeg Dagen (kristen avis). Og den får vi faktisk fra presten. Hver eneste dag så

leser jeg den og så leser jeg det avsnittet i bibelen som står. Og det er ganske merkelig, ikke merkelig for meg, men hver dag når jeg leser i dagen så finner jeg en ting, en setning, et ord som passer i min situasjon.

Her uttrykker Nina at hun finner konkrete ord og setninger som veileder henne gjennom soningsdagen. Her sier Nina noe om betydningen av at hun i *Dagen* alltid finner noe å kjenne seg igjen i. Gjenkjennelse kan videre kobles på opplevelsen av mening.

Felles for Pia og Nina er at de henter ord og setninger fra religiøse skrifter som får aktualitet inn i deres situasjon. På denne måten kan budskapet disse tekstene forkynner bidra til å skape mening og sammenheng mellom tro og livssituasjon.

4.2.4 Tro som praksis

Mange av informantene har opparbeidet seg noen faste ritualer som de opplever som meningsfulle. Dette kan være ritualer de gjør for å mestre soningshverdagen. Enten det er under gudstjenesten, i samtale med presten eller på cella.

Ritualer som nattverd, bønn, lys og meditasjon kan være uttrykk for en fromhetstro og menneskers fromhetstro er noe som ofte som knyttes til menneskets moral og etterfølgelse og i dette ligger en mulighet for å utvikle et inderligere forhold til Gud.

Pia: Jeg tenner lys, for det gjør man i Islam også.

Jeg liker å tenne et lys for asylsøkere, for det er veldig viktig for meg. Eller for det som skjer i Syria. Eller noen som har gått bort i familien min, eller venner eller jeg tenner et lys for barnet mitt. For å vise at jeg tenker på (NN)

Pia viser her hvordan riter er allmennmenneskelige. De er noe vi deler i alle kulturer.

Med dette knytter Pia egen tro og praksis til den kristne tro, og viser med dette hvordan presten og den religiøse betjeningen gir mening for henne tross annen religiøs tilhørighet. Det kan hende Pia også med dette utsagnet vil rettferdiggjøre hvorfor hun utfører handlinger i kirkerommet, gjennom å kople handlingen til muslimsk praksis. Videre viser Pia hvordan handlingen å tenne lys i denne konteksten, har betydning for henne, gjennom å knytte denne handlingen til hendelser utenom fengselet, som asylsøkere, krig, dødsfall i familien, og venner og barnet sitt. Slik skaper det å tenne lys en sammenheng, og et bånd, mellom Pia og verdenen utenfor, og med dette kan lyset symbolisere og bidra til at Pia også står i

sammenheng med denne verdenen selv om hun nå er isolert i fengsel. Lystenningen kan også synes som om det hjelper Pia til å tenke på annet enn sin egen situasjon og på andre som har det vanskelig.

4.3 KIRKEROMMET

Det er kun et fåtall av informantene som sitter på samme avdeling. Informantenes soningsforhold spenner fra det mest restriktive til det som i fengselet kalles frigang. Frigang vil si at den innsatte har større bestemmelsesrett, færre timer i isolasjon og et mindre klinisk og institusjonspreget soningsmiljø. Mange av disse damene treffer hverandre kun i luftegården eller under gudstjenestene.

Kirkerommet er både hellig og alminnelig. Det er et vigslet rom hvor mennesker samles for å feire gudstjeneste. I fengselet fungerer kirkerommet som et sosialt møtepunkt og tjener til flere funksjoner, blant annet kulturelle innslag fra ulike aktører som foredrag, konserter og utstillinger. Presten bruker rommet til gudstjenester og individuelle samtaler med de innsatte. Rommet ligner på en vanlig kirke med altertavle, alterring, lesepult, døpefont, bilder, symboler, lysglobe og piano.

Nina: Vi (Nina og presten) snakker i gjennomsnitt en gang i uken og da går vi i kirken. Enten hører vi på musikk. Sånn kirkemusikk eller sånn klassisk musikk eller så snakker vi eller bare sitter i stillheten. Ber, tenner lys.

Det å se et alter og bilder av religiøse tema er veldig viktig for meg.

4.3.1 Et rom med emosjonell og eksistensiell bærekraft

Flere av informantene beskriver rommet som et sted de kan være seg selv, hvor de kan gråte, synge, høre Gud ord eller bare sitte i stillhet.

Toril: Jeg tror ikke det er sånn "Oi Kirka", nei jeg er trist, jeg gråter. Det er ikke sånn. Jeg tror nok det er noe som rører ved. Det er nok sannheten da, det er noen følelser. Noe som skjer. Jeg tror det er noe som trengs.

Når Toril uttrykker at hun tror det noe ved kirken som "rører ved" en, kan dette være et

uttrykk for eksistensiell bærekraft. Kirken er noe annet enn de andre rommene i fengslet, både i kraft av estetikk, men og i kraft av at det vekker sterke følelser hos de innsatte.

Når Toril nevner ”Sannheten” som en faktor, uttrykker hun at rommet bærer med seg noen forsonende kvaliteter, uten at det presiseres om det er negativt eller positivt. Det kan være et uttrykk for noe forløsende eller tyngende. Men uansett uttrykker dette at kirkerommet er bærer av noen kvaliteter som vekker følelser og setter i gang noen prosesser som setter de som deltar i gudstjenesten, deres liv og gjerninger i relasjon til noe større enn seg selv.

Marianne: De beste dagene for meg her inne er mandagene for da er det kirke. Så det er liksom det viktigste. Bare det å få gå dit, få tenne et lys, si en bønn. Bare det å få sitte der og se på det fantastiske bilde som er der. Og roen i kroppen. Alle gråter stort sett som er der. Vi er jo i grunn de fleste som går. Og så få høre litt av Guds ord, kanskje en sang. Det betyr så utrolig mye. De fem ukene det ikke var kirke på grunn av at det var sommerferie, det var ikke greit.

(sist du var i kirken) Marianne: Jeg gråt, tente lys og takket for livet mitt. Hva jeg følte? Jeg følte meg trist. Lei, men det var veldig godt. Fred så klart. Du har en plass du kan være hundre prosent deg selv og du kjenner at det er ikke bare du som er der egentlig. Det er veldig godt og du kan bli veldig glad. Tårene kan pese ut som de ofte gjør med veldig mange av oss, men det er sikkert bare sunt og normalt. Bare det å få tent lys, det betyr veldig mye. Og nattverd betyr mye for meg.

Når flere av informantene fremhever gråten, så kan det indikere at det ikke er det samme rommet for gråt utenfor kirkerommet. Både Nina og Marianne trekker frem det å tenne lys, å be, å se på utsmykningen, musikken og roen eller stillheten. På denne måten viser Nina og Marianne at det er mer enn gudstjenesten i seg selv, og at det er en stund ladet med mening. Tatt i betraktning av flere av informantene har vært aktive kirkegjengere på utsiden av fengselet kan dette indikerer at rommet bidrar til en opplevelse av sammenheng med samfunnet der ute og livet før soningen.

Torild: Når jeg hadde full isolasjon den første måneden så hadde jeg en time ute. Og da brukte jeg en halvtime i luftgården og en halvtime i kirken for å synge litt, eller bare være der.

Jeg har spurt presten om å få gå litt i kirken ellers for å synge litt og være der litt. For jeg bruker sang mye som terapi for meg selv. Det er et veldig bra rom. Den akustikken som er der er kjempe bra.

(...)

Torild: det er viktig med den tiden etterpå. Kirkekaffen. Det er alltid viktig med den praten etterpå. Den kaffepraten liksom. Det har mye å si akkurat det samværet der.

Toril beskriver kirkerommet som et godt rom å være i. Hun knytter dette til akustikken og at hun liker å synge, og beskriver sang som en terapiform for henne selv. Hun fremhever også rommet som et godt sted å «bare være». Dette understreker hun med valget om å bruke halvparten av den ene timen i isolasjon til å være i dette rommet. Utover at hun ønsker å synge, knytter Torild seg til informantene som vektlegger det emosjonelle ved å være i kirkerommet.

Anna soner på en avdeling som ikke har tilgang på kirkerommet av praktiske og sikkerhetsmessige årsaker. For at Anna og hennes medinnsatte skal får feire gudstjeneste må presten komme til deres avdeling.

På spørsmålet om hun savner å kunne gå i kirkerommet svarer hun Anna:

Jeg savner det veldig mye. Det var en helt annen andektig følelse over det.

Torild understreker verdien av å ha et kirkerom som faktisk er en kirke.

Torild: Hvis det hadde vært et besøksrom som skulle bli brukt som kirkelokale, hadde det ikke blitt det samme i det hele tatt.

Torild og Anna er med dette samstemte i at kirkerommet i seg selv er viktig. At selv om presten kan utføre de samme handlingene, ritene, så gir rommet en annen dimensjon til gudstjenesten.

Kan hende også kirkerommet blir viktig fordi det står i kontrast til det institusjonelle ved fengselets øvrige rom, og således blir et rom hvor de innsatte i mindre grad blir påminnet sin situasjon.

4.3.2 Sosial funksjon

Når gudstjenesten er ferdig inviteres de innsatte til kirkekaffe. Kirkekaffen er organisert av Prest og kirketjener. Bord og stoler blir satt frem og pyntet med duker og elektriske kubbelys, da levende lys ikke er tillatt. Her serveres det kaffe, te, kake eller frukt. Flere av informantene forteller at de ser frem mot kirkekaffen både på grunn av maten som blir servert, men også den sosiale praten på tvers av avdelingene i etterkant av gudstjenesten.

Victoria benytter seg ikke av det religiøse tilbudet med mindre det er kirkens bymisjon som holder gudstjeneste. Hun definerer seg selv som en ikke troende. I intervjuet forteller hun at hun kjenner en av pianistene og at han er motivasjonen for at hun går i kirken.

Victoria: Han er her i regi av kirkens bymisjon og fra jeg var 8 til jeg ble 15 så har jeg vært med på leir på (stedsnavn) og der ble jeg kjent med han som er pianist.

Så da sitter jeg og skravler med han når det er kirkekaffe etterpå eller så er det hvis frelsesarmeen har noe konsert eller noe spesielt opplegg.

Sitatet til Victoria viser hvordan gudstjenesten kan ha en sosial funksjon for de innsatte. Denne ene onsdagen i måneden fungerer som en besøksdag for Victoria og møtet med pianisten gir uttrykk for at dette er noe kontinuerlig, vedvarende som har blitt en del av hverdagsrutinen til Victoria. Når Victoria presiserer at relasjonen går flere år tilbake, fremhever hun at kirkekaffen med dette gir en opplevelse av sammenheng til Victorias barndom, men samtidig også til verden utenfor fengselet.

4.4 SAMMENFATNING

Fem av seks informanter har hatt med seg en gudstro inn i fengslet og det fremgår av de empiriske funnene at tro og religiøs praksis er viktig for informantene og at den tjener til mange ulike funksjoner i møte med fengselshverdagen.

Flere av informantene forteller at presten fyller flere funksjoner og uttrykker at de søker presten for mange av de samme tingene som en psykolog, men og i mangel av noe annet.

Samtlige av informantene forteller at det er vanskelig å stole på innsatte og ansatte i fengselssystemet. Mangelen på tillitt hindrer dem i å fortelle om det som omhandler deres

psykiske helse. Tillitt vektlegges av samtlige som en forutsetning for en åpen samtale og fem av seks informanter uttrykker eksplisitt at de har en tillitsfull relasjon til presten.

Det fremgår av intervjuene at de innsatte forventer noe annet av presten. Presten blir av samtlige informanter sett på som noe annet enn en betjent. Dette beskrives blant annet gjennom ulikheter i handlingsrammer. Der hvor en betjent må forholde seg til regler, fremgår det av intervjuene at presten har en større fleksibilitet til å handle på basis av skjønn. Utover at hun med dette kan oppleves som mer hjelpende, så er det dette med at presten gjør den innsatte til en likeverdig som presten, er villig til å strekke seg for, som hun ønsker å hjelpe. De empiriske funnene viser hvordan tillitt er viktig for mange av informantene. Tillitt kan knyttes til det strukturelle, altså at presten er ansatt med en annen taushetsplikt og er sånn sett blant de ansatte i en særstilling i fengselet, og hun er tildelt en annen rolle, rent strukturelt. Så er det dessuten den rollen presten i dette tilfellet tar, som handler om en evne til å skape tillitsfulle relasjoner, og en kompetanse om de innsattes psykososiale situasjon og hjelpebehov.

Når temaet ”tro” er viktig for problemstillingen, selv om det kan sies å være et personlig anliggende, så står ikke tro uavhengig av den innsattes kontekst, og presten bidrar således til at den innsatte kan bevare og utvikle sin tro, og gjennom dette finne mening i fengselstilværelsen.

De empiriske funnene viser hvordan tro og religion kan brukes som mestringsstrategi. Faste, konkrete rutiner kan være viktige rammer for en soningshverdag. Man kan blant annet bruke tro til å adressere takk for noe man har opplevd, eller som konstruktivt verktøy i møte med sorg. Jf. Pia´s bruk av spesifikke koranvers i forbindelse med dødsfall. Informantene gir også uttrykk for at samtaler med prest, bønn, meditasjon og kunnskap om egen tro bidrar til å fremme åndelig utvikling og motvirke opplevelsen av ensomhet.

I tillegg viser empirien at det ligger et stort potensiale, altså hvordan presten fyller sin rolle, og utnytter de muligheter som strukturelt/organisatorisk ligger der.

Materialet viser hvordan presten kan få en viktig funksjon i de innsattes hverdagsliv, forutsatt at presten også har relasjonell kompetanse.

Presten kan gjennom samtale og handling støtte og inspirere de innsatte til å finne ritualer som gir mening i og mestring av hverdagen. Her forteller de innsatte om konkrete strategier. Kirkerommet beskrives av informantene som et fristed, som et rom som skiller seg fra fengslets øvrige rom, og likner mer rom utenfor fengslet. De innsatte verdsetter ulike egenskaper ved rommet og søker rommet av ulike grunner som estetikk, ritualer, akustikk, samt bruken av kirken som sosial arena. Kirkerommet beskrives som et rom som rører og

vekker sterke følelser, og dette understreker kirkerommets eksistensielle bærekraft. De som ikke har tilgang på kirkerommet av ulike grunner formidler et sterkt savn til kirken.

5.0 DRØFTING

I dette kapittelet vil jeg sammenholde empiri og teori i en drøfting og besvare problemstillingen.

På hvilken måte kan innsatte i fengsel oppleve at presten og den religiøse/åndelige betjeningen kan bidra til å fremme deres psykiske helse?

Det empiriske materialet er omfangsrikt. Men av hensyn til plass vil det ikke være mulig å gjennomføre en like omfangsrik drøfting. Jeg ønsker imidlertid å vise bredden av den religiøse betjeningen og velger derfor kortere drøftinger av flere tema. Dette også av lojalitet til informantene og materiale, som har vist hvor bredt og komplekst den åndelige betjeningen kan gripe inn i deres opplevelser av sitt hverdagsliv i fengsel.

Kapittelet er delt inn i de tre hovedkategoriene som kom frem i analyseprosessen, prestens rolle, trosbetydning og kirkerommet. Jeg vil se på prestens rolle i de innsattes liv og betydningen av den religiøse betjeningen for de innsattes opplevelse av *mestring, mening og sammenheng*. Med dette ønsker jeg å belyse hvordan den åndelige betjening kan bidra til å fremme den innsattes opplevelse av psykisk helse⁸⁵ og dermed knytte drøftingen opp mot et perspektiv på muligheten for rehabilitering under soning.

Henvisning til kapitler gjøres vekselvis og eksplisitt i teksten, eller med en fotnote med det aktuelle kapittelets tallkode og overskrift. For eksempel: 1.4 *overskrift*

5.1 PRESTENS ROLLE

De innsatte reflekterte i intervjuene over hvordan presten på flere måter bidrar til mestring og mening i hverdagslivet gjennom å være en tillitsperson, et medmenneske og en profesjonell samtalepartner som kan bidra til å tilrettelegge for praksiser som av den innsatte formidles som betydningsfullt.

Flere av informantene fremholder tillit som en betingelse for å snakke om sjelslivet sitt. Både

---

⁸⁵ Se avsnitt 3.1 for teoretisk forståelse av sammenhengen mellom mestring og psykisk helse.

Antonovsky (2012) og Pargament (1997) løfter frem verdien er sosial støtte og verdien av å ha en person som man har tillitt til. Tillit er en dimensjon som er særlig knyttet til prestens rolle i form av den spesifikke og strenge taushetsplikten. Slik kan informantene kun i kraft av dette oppleve et trygt rom i møte med presten. Samtidig beskriver informantene flere nyanser knyttet til presten som tillitsperson, med tanke på det relasjonelle møtet hvor presten ivaretar dem som medmenneske.

Når presten viser empati og tilrettelegger for den innsattes behov står dette på mange måter i et motsetningsforhold til de strukturelle sikkerhetskravene og målet om straff (jf. Hammerlin 1994a⁸⁶). Mitt møte med de innsatte og innsikt i prestens arbeidshverdag viser hvordan presten har en privilegert rolle i møte med de innsatte. Der hvor en betjent må forholde seg til et strengt sett med regler vil presten ha en større mulighet og fleksibilitet til å handle på basis av skjønn eller sine altruistiske følelser (nestekjærlighet). Det er altså en forskjell i handlingsrammer og dette sier ikke nødvendigvis noe om betjentes evne eller ønske om imøtekomme innsatte på et mer emosjonelt plan. Men det sier noe om at presten har en større mulighet til å møte de innsatte med et godt skjønn. Informantenes beretninger om prestens evne til å se de på et medmenneskelig plan kaster lys over forholdet mellom profesjonalitet og følelser og rollen som medmenneske i maktstruktur som det et fengsel faktisk er.

Det kan imidlertid være en fallgrube dersom relasjonen til presten blir en parallell virkelighet som ikke står i sammenheng til den innsattes hverdagsliv for øvrig. Dette kan svekke den opplevelse av sammenheng som prestefunksjonen har et potensiale for å ivareta. En annen fallgrube er dersom presten, gjennom sin anerkjennende, lyttende posisjon overfor den innsatte, kan oppleves som en del av et «vi», i en motkultur mot et «de andre», som i betjentene og systemet (jf. Basberg, 1999), og på denne måten bidra til en mobilisering av motstand mot «de andre». I sin relasjon til de ansatte kan også presten gjennom sin innsikt i de innsattes fortellinger løsrevet fra fengselshverdagen for øvrig og i sin posisjon som utenfor systemet komme i et lojalitetsforhold til den innsatte fremfor fengselshverdagen hun opererer innenfor. Når de innsatte beskriver sin relasjon til presten som sentral for deres opplevelse av sammenheng, mening og mestring, kan dette vitne om at prestens rolle således bidrar i en rehabiliteringsprosess. Men dersom relasjonen til presten er løsrevet fra den institusjonelle sammenheng og fungerer som et «vi» mot «de andre» kan denne relasjonen virke mot en

---

⁸⁶ Se avsnitt 1.4 *fengselsforskning*

rehabiliteringsprosess. Dette viser derfor betydningen av at presten er seg bevisst sin rolle og dennes relasjon til systemet forøvrig for å motvirke at hun blir fyr på bålet til en motstand mot systemet, eller en parallell virkelighet uten sammenheng med hverdagslivet for øvrig.

Studien viser at det er et komplekst forhold mellom religiøs betjening og fengselsstruktur. Lazarus & Folkman (1984) snakker om mestring som noe som går ut på endre både sine kognitive og handlingsrettede forsøk slik at en takler de stressorene som potensielt kan følge med en frihetsberøvelse. Men det kan være ulike faktorer som begrenser mulighetene for å oppnå mestring i rammen av et fengsel.

Derfor er det viktig at fengselet legger til rette for at de overnevnte ressursene Antonovsky (2012) fremholder som nødvendige for god helse kan bli oppnåelige for den innsatte i rammen av sikkerhetsrutiner⁸⁷. Informantene forteller om flere måter presten tilrettelegger for religiøs praksis, som de knytter direkte til sin mestring av hverdagen som innsatt. Presten, med sine muligheter for å være fleksibel og utøve skjønn, kan imidlertid med dette utfordre fengselsbetjentenes posisjon overfor de innsatte. Dette kan så bidra til en forverring av de innsattes hverdag dersom dette gjør at de innsatte blir negative eller mistenksomme overfor fengselsbetjenten, og således mister muligheten til en relasjon som også kunne hatt betydning for den innsatte selv. Igjen ser vi at prestens håndtering av sin rolle i forhold til systemet og de øvrige aktører stiller særlige krav til refleksjon og bevissthet rundt egen posisjon.

Flere trossyn er representert i utvalget⁸⁸. Dette er gjort med tanke på å oppnå dybdekunnskap om temaet og fordi utvalget til en viss grad representere det mangfoldet av kulturer og religioner som finnes i et fengsel. Det er på mange måter et samfunn i miniatyr.

Antonovsky presenterer i sin salutogene modell en rekke helsefaktorer som bidrar til å fremme psykisk helse og for å oppnå mestring forutsettes det tilgang på resurser som de Antonovsky fremholder. Når kirken og religionen løftes frem som en helsefrembringende mekanisme hos Antonovsky, har presten et ansvar for å tilrettelegge for at dette blir en tilgjengelig ressurs på tvers av trossyn. Men de innsatte kan ha inntrykk av at den åndelige betjeningen er et tilbud til praktiserende troende, og presten kan dermed stå i fare for å være et ekskluderende tilbud som ikke gjelder for alle. Pia viser hvordan den åndelige betjening kan

---

⁸⁷ Se avsnitt 3.1 for oversikt over motstandsressurser

⁸⁸ Se avsnitt 2.3.2 for utvalgets bakgrunns karakteristika

ha betydning også for henne som er praktiserende muslim. Det påhviler således presten et ansvar for å være en tilgjengelig ressurs for alle innsatte som kan finne det meningsfullt.

Flere av informantene nevner at de søker presten av ulike grunner. Flere av informantene nevner at presten fyller funksjonene som psykolog i deres liv. Jeg vil på ingen måte hevde at presten er psykolog eller kan behandle psykiske lidelser, men snarere reflektere rundt hvorvidt presten innehar noen av de relasjonelle kompetansekravene som Alexander and French (1946) fremholder som en forutsetning for god terapi. Hvis ja, kan dette være interessant med tanke på prestens arbeidsområde, samarbeid og involvering med og av andre yrkesgrupper, samtidig som det vil stille krav til at presten kontinuerlig reflekterer rundt når andre intervensjoner bør hentes inn for å sikre at den innsatte blir ivaretatt på best mulig måte. Jeg har i det overnevnte beskrevet hvordan tillitt er en av grunnene til at innsatte søker presten og tillitt er en sentral faktor for all samtalebehandling⁸⁹ er tilstede i deres relasjon til presten. I terapiforskningen er tillitt løftet frem som en forutsetning for en god allianse mellom terapeut og klient. Med dette utsagnet mener jeg ikke å hevde at presten er en terapeut i så måte, men gjennom en tillitsfull rolle i de innsattes liv, vil jeg hevde at presten kan ha en terapeutisk funksjon i møte med den innsattes sjelsliv. Argumentet for dette er en av de viktigste endringsmekanismene i psykoterapi, som kalles emosjonelt korrigerende erfaringer⁹⁰. Presten står i en særstilling i møte med den innsatte, gjennom at hun i motsetning til en psykolog eller psykiater har frihet til å ikke måtte vurdere i møte den innsatte. Som f eks vurdering av medisiner, sykemelding. Vurderinger som kan føre til frigjøring av resurser og evt rettigheter. Presten kan i større grad representere et åpent rom hvor det instrumentelle uteblir. Det instrumentelle kan stå i fare for å påvirke dynamikken og den ærlige samtalen. Presten er ikke en psykolog, men presten har mange terapeutiske kvaliteter som kan ha betydning for innsattes psykiske helse. Presten er ikke påvirket av det instrumentelle og representerer således i større grad rene prosesser hvor det først og fremst handler om å være til stedet for et annet menneske. Presten har ikke noen annen agenda enn å lytte til det som blir sagt. Det er ingen andre intensiver for samtalen enn å bli hørt eller få kontakt med et annet menneske.

Korrigerende erfaringer (KE) er erfaringer med et menneske hvor noe godt inntreffer som går i mot en antagelse man tidligere ha hatt. Analysen viser at presten er en flere av de innsatte

---

⁸⁹ Falkum, Olavsén & Hytten 2016: se avsnitt 3.3 om *mestring, tilhørighet og sosial støtte*

⁹⁰ Alexander & French 1946: se avsnitt 3.2.1 om *mestring, tilhørighet og sosial støtte*

har knyttet nære bånd til. Nære, tillitsfulle relasjoner er hos både Antonovsky og Pargament forbundet med positive helseeffekter da personer som har slike nære bånd i livene sine har lettere for å løse opp i spenninger⁹¹. På den måten kan man si at presten og prestens relasjonelle kompetanse kan bidra til å løse opp i spenninger hos de innsatte. Med denne erfaringen møter man et menneske om ikke blir skremt, men som føler for deg, kjenner seg igjen og din erfaring korrigeres. Slike nye erfaringer er i litteraturen og praksisfeltet forbundet med positiv endring. De oppstår i det mellommenneskelige rommet mellom terapeut og klient, og kjennetegnes av at det avviker fra klientens tidligere erfaringer, deres antakelser og forventninger. Når presten innvilger en ekstra telefonsamtale eller tenner et lys på tross av sikkerhetsrutiner er dette motivert av innlevelse og empati i forhold til den konkrete situasjonen. Prestens arbeid legger til rette for en gjensidighet i relasjonen.

Nina beskriver noe som kan tolkes som en KE når hun formidler: «*Du kan ikke stole på noen her inne*» i motsetning til hennes tillitsforhold til presten. Dette er ikke behandling, men det kan ha en terapeutisk funksjon. Gjennom dette kan presten, gjennom å representere en korrigerende erfaring medvirke i en helende prosess for den innsatte.

Risikoen kan være at presten ikke er bevisst på egen kompetanse og unnlater å involvere andre intervensjoner når det er nødvendig. Som for eksempel i møte med alvorlig psykisk lidelse. Dersom presten får en rolle for de innsatte som et substitutt for et psykologtilbud som for mange er fraværende eller mangelfullt, kan imidlertid denne funksjonen skape urealistiske forventninger og gjøre prestens rolle utflytende for de innsatte.

Jeg vil støtte meg til Hammerlin (1994a) som hevder at rehabilitering ikke er mulig i et fengsel⁹². Jeg har ikke funnet at man har testet Pargaments teori om religiøs mestring i fengsler, men man har sett positive utbytter av bibelstudier og lignende. Jeg mener at religiøs mestring kan være en potensiell ressurs for mange innsatte. Kunnskap om religioner, religiøs betjening og de ressurser som finnes i en religion kan gi implikasjoner på rehabiliteringsprosessen, samt prester/religiøse ledere på tvers av teoretiske skoler, og i forståelsen av hvordan vi best kan hjelpe innsatte til positiv endring.

Samtalene med disse kvinnene viser hvordan presten får et unikt innblikk i de innsattes sjelsliv. Presten fungerer på mange måter som et livsvitne. En som bærer historien sammen

---

⁹¹ Se avsnitt 3.3 om *mestring, tilhørighet og sosial støtte*

⁹² Se avsnitt 1.4 om *fengselsforskning*

med den innsatte.

5.2 TROSBETYDNING

De empiriske funnene viser hvordan de innsatte tar med seg ulike kulturer, erfaringer og behov inn i religionen. Pargaments teori vil si at alt som har med menneskelivet å gjøre er religion. På den måten kan presten bli et symbol på det hellige når en innsatt tar med seg noe hun anser som viktig og betydningsfullt (*signifikant*).

Når Anna forteller at hun kan snakke med presten om mye forskjellig, ikke bare religiøse temaer så går dette rett inn i kjernen av det Pargament (1997) sier om menneskets søken etter det hellige⁹³. Når Anna søker presten for noe hun opplever som viktig i sitt liv, det være seg somatiske plager eller konflikter på avdelingen så tjener religionen som en funksjon til å søke det hellige (*the sacred*). Anna tilskriver således presten noe som gjør at presten blir et symbol på det hellige. Den nære relasjonen mellom presten og informantene vitner om at presten er en de innsatte omgår med respekt og det oppstår en blanding av nærhet og distanse som har med det hellige å gjøre. Man kan diskutere om dette nødvendigvis handler om det religiøse ved prestens rolle, eller om det likefullt er det medmenneskelige. Jeg vil hevde at presten har en type rolle som medmenneske i like stor grad som en prest eller religiøs leder. Men så er prestens rolle også mer enn å være et medmenneske, nettopp med referansen til det hellige. Noe ved prestens funksjon kan man koble fra det spirituelle eller det religiøse, men likevel vil det være sånn at presten er der i kraft av noe religiøst og vil møte innsatte med religiøse referanser. Presten vil alltid for den innsatte være prest. Men disse rollene kan ikke kobles fra hverandre. For hvis hun ikke har den medmenneskelige kompetansen så vil hun heller ikke klare å være en dyktig prest.

Sigmund Freud vil redusere religionen funksjon i menneskers liv til en forsvarsmekanisme⁹⁴. Noen vil kanskje hevde at man gjennom å tilrettelegge for utøvelse av tro kan bidra i en fornektelsesprosess, eller legge til rette for et «rom» hvor den innsattes slipper å være i kontakt med hendelser og handlinger som har gjort at den innsatte faktisk er fengslet, og således stå i strid med den straffende hensikt med oppholdet. Og i dette psykologiske perspektivet fremstilles religion som uhensiktsmessig med tanke på terapi, dersom det bidrar til fornektelse heller enn bearbeiding.

Men gjennom analysen av empirien ser jeg likevel at forskningen til Pargament (1997) viser

---

⁹³ Se avsnitt 3.2.3 om å *søke det hellige*

⁹⁴ Se avsnitt 3.2 om *religion som mestrings*

at religion er noe mer enn et forsvar. Ikke bare er den teoretisk og empirisk knyttet til angstreduksjon, opplevelse av mening, personlig mestring og vekst i søken etter det hellige. Hans forskning indikerer nemlig at religion generelt ikke er knyttet til fornektelse, men tradisjoner og tekstpassasjer er i større grad knyttet til å oppfordre til anerkjennelse og markering av vanskelige livsoverganger. En stor livskrise som en soning kan på den måten betraktes som en mulighet for åndelig vekst, som Nina formidler at er tilfelle for hennes del. I tillegg er det lite som vitner om fornektelse i disse kvinnenenes troshistorier. De formidler prosesser hvor de gradvis har lært seg selv, Gud og sin tro å kjenne på nytt. Det vitner om en kognitiv prosess hvor man har utviklet seg og skaffet seg noen verktøy som på den ene siden gjør det mulig å overleve Jf. Nina, men som på den andre siden gir åndelig utvikling, ro og reduserer graden av ensomhet. Det samme gjelder for Pia som følte avstand til Gud og som måtte lære Gud å kjenne igjen gjennom «nye» bønner. På den måten blir den religiøse orienteringen en kognitiv prosess hvor man aktivt jobber gjennom en prosess, men hvor orienteringsrammen er religiøs.

5.3 KIRKEROMMET

Antonovsky argumenterer for at kultur, religion, sosial støtte og kontinuitet er noen av mestringsressursene som er avgjørende for god psykisk helse⁹⁵. Jeg vil derfor se litt på hvordan kirkerommet legger til rette for kulturelle og åndelige aktiviteter, sosiale møter og en opplevelse av kontinuitet.

Analysen av empirien viser at kirkerommet brukes til mange ulike formål.

Victoria søker kirken av sosiale og kulturelle grunner, og gjennom dette ser vi at kirkerommet for henne, tross ateistisk ståsted, kan ha betydning for hennes håndtering av egen psykisk helse. Dette kan bidra til å styrke Victorias opplevelse av sammenheng (SOC) og samtidig styrke tilhørighetsfaktoren. Her ser vi hvordan bruken av kirkerommet legger til rette for hendelser og sosiale møter som kan være av betydning for de innsattes opplevelse av mening under soningen.

Antonovskys vektlegging av kulturens betydning for psykisk helse kan sies å ivaretas både gjennom de kulturelle tilstelningene i kirkerommet, men også den estetiske utformingen.

Flere av de innsatte forteller om den vakre utsmykningen, om tenning av lys, og om

---

⁹⁵ Se avsnitt 3.1 om *mestring og psykisk helse*

akustikken og selve opplevelsen av å tre inn i rommet.

Antonovsky og Pargament fremholder viktigheten av sosial støtte for best å kunne takle det det stresset som kommer med en frihetsberøvelse⁹⁶. Gjennom å tilrettelegge for sosial samhandling mellom de innsatte i tilstelninger i kirkerommet bidrar den åndelige betjeningen med å legge til rette for sosialt støttende relasjoner.

Kirkerommet kan i seg selv bidra til opplevelse av likeverd, i form av at ved å tre inn i dette rommet er vi alle skapt i Guds bilde. Kirkerommet skal således være fritt for maktskjevheter. Samtidig er kirkerommet i fengselet også underlagt en sikkerhetskontekst og hvilket vil kunne legge begrensninger på kirkerommet i denne særlige konteksten.

Når informantene forteller om kirkerommets betydning kan dette også være koplet til det de forteller om tilknytning til trossamfunn utenfor fengselet og således handle om det Antonovsky beskriver som opplevelse av sammenheng.

I bruk av kirkerommet ligger altså et potensiale for opplevelse av mening og mestring, et brudd med fengselshverdagen for øvrig, og samtidig en kontinuitet knyttet til hverdagen før og etter soning. Men rommet kan også fremstå eksklusivt, altså kun for troende, og dermed bli et lite inkluderende tilbud. En inkluderende innstilling og åpenhet for ulike trossyn blir således viktig for å utnytte dette potensialet til fulle. Det kan imidlertid være slik at en ureflektert bruk av kirkerommet kan bidra til å gjøre noe med «den åndelige/spirituelle effekten» i rommet. På den andre siden kan det være vikarierende motiver for bruk av kirkerommet i denne konteksten, at innsatte bruker kirkerommet ikke for å benytte den åndelige betjening, men mer som et fristed fra fengselstilværelsen. På den måten kan man risikere å undergrave den straffende dimensjonen av fengselsoppholdet. Samtidig viser studien hvordan de innsatte opplever kirkerommet som av betydning for deres opplevelse av mening, mestring og sammenheng i sin fengselshverdag, og dermed også for deres psykiske helse, hvilket i et rehabiliteringsperspektiv kan være av stor betydning.

Empirien viser hvordan rommet vekker følelser. Flere av informantene nevner at mange gråter når de kommer inn i rommet. På den ene siden bærer rommet med seg et konfronterende aspekt, som kan tvinge frem vanskelige følelser forbundet med en handling, i den grad man tror på en allmechtig og allvitende Gud. Konfronterende gjennom at den innsatte

---

⁹⁶ Se avsnitt 3.3 om *mestring, tilhørighet og sosial støtte*

ved sin inntreden i kirkerommet kan oppleve det normative aspektet ved rommet og slik bli bevisst egen fortid og handlinger. Rommet kan også forsterke opplevelsen av en tilstedeværende Gud, som vet og ser. Dette viser nok en gang hvordan flere aspekter ved trospraksis ikke kan sies å være forbundet med passivitet og fornektelse, men heller bidra til en aktiv forsoningsprosess med Gud og seg selv.

Ritualer som nattverd og bønn bærer med seg flere viktige aspekter. Et aspekt er bekjennelse. Gjennom bekjennelsen tvinges vi til å møte oss selv, samtidig som vi har mulighet til å be om tilgivelse, beskyttelse og veiledning for oss selv og andre. Bønn bærer med seg et annet aspekt ved at den kan tjene som viktige samhandlingsressurs. Bønn er noe de innsatte kan gjøre sammen uavhengig av livssyn.

Flere av informantene beskriver kirkerommet som et sted hvor de kan puste og slappe av. Dette er viktige faktorer som bidrar til å minske graden av stress. De beskriver rommet som et fristed hvor de inviteres til fellesskap med medinnsatte og Gud, men også med folk over hele verden. Mange av disse ritualene som de innsatte gjør både i kirkerommet og på cella er ritualer som setter den innsatte i en sammenheng med verden der ute. Spiritualitet har den evnen at den gir oss en følelse av å være ett med noe og kan bringe følelsen av kontakt frem i oss.

Pargament mener at kirken er unik på den måten at den kan tilby flere viktige og helsefrembringende faktorer til et menneske på en og samme tid⁹⁷. Den tilbyr felleskap med andre, med Gud, kultur gjennom musikk og estetikk, oppløftende budskap om tilgivelse, forsoning og det ukrenkelige menneskeverdet.

Det er god grunn til å hevde at den religiøse betjeningen også har et potensiale som man kan utnytte etter endt soning som kan forsterke opplevelsen av sammenheng. I en erfaring med relasjonsbrudd vil kirken kunne tilby en kontinuitet og er også sånn sett en investering som gjøres i fengsel som gir en erfaring med et type felleskap. Hvis noen ikke har den erfaringen før soningen og opplever det som meningsfullt i fengselshverdagen, vil dette kunne være noe man kan oppsøke når man kommer ut og som potensielt kan tjene som en støtte i et tilbakevendingsperspektiv.

---

⁹⁷ Se avsnitt 3.2.2 om *mestring og tilhørighet*

5.4 KONKLUSJON

Studien viser at den åndelige betjening gjennom prestens utøvelse av sin rolle, trosbetydningen og bruk av kirkerommet har betydning for opplevelse av sammenheng, mening og mestringsprosessen. Således kan den åndelige betjening bedre den innsattes livskvalitet og psykiske helse, hvilket i et rehabiliteringsperspektiv kan være av stor betydning. Dette er noe samfunnet er tjent med på sikt, med tanke på de innsattes deltakelse i samfunnet etter endt soning. Samtidig kan den åndelige betjening stå i et motsetningsforhold til alminnelig rettsoppfatning og tanker om straff. Den preventive virkning straffen skal signalisere kan synes å bli undergravd gjennom å iverksette tiltak (for eksempel i form av åndelig betjening) som demper opplevelsen av å bli straffet for en handling.

Studien viser at innsatte i fengsel kan starte en rehabiliteringsprosess i soningsforløpet (jf. Hammerlin, 1994) og at den religiøse betjening kan være en av flere intervensjoner som kan føre til økt grad av mestring. Innlemmingen av religiøs mestring som mulig intervensjon i møte med den innsatte har på den måten en samfunnsøkonomisk gevinst, men først og fremst en etisk plikt å utnytte potensialet som ligger i kirkens tilstedeværelse i fengselet. Ikke bare fordi det er en grunnleggende menneskerett (jf. FN's § 5) men også fordi det for den enkelte kan gi psykiske helsegevinster gjennom spiritualitetens bidrag til opplevelse av sammenheng, mening og mestring.

6.0 LITTERATURLISTE

Alexander, F & French, T.M (1946). *Psychoanalytic therapi: Principles and application*
New york, NY: Ronald Press

Antonovsky, A (2012). *Helsens mysterium: Den salutogene modellen*
Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

Basberg, C (1999) *Omsorg i fengsel?*
Oslo: Pax forlag A/S

Baumeister R.F (1995) The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a
fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*
Copyright: the American psychological inc. No 3.

Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research
in Psychology*, 3 (2). 77-101.

Cramer, V. (2014) *Forekomst av psykiske lidelser hos domfelte I norske fengsler.*
Kompetansesenterets prosjektrapport 2014-1.
<http://www.kriminalomsorgen.no/getfile.php/3194559.823.pftsyerewx/Forekomst+av+psykiske+lidelser+hos+domfelte+i+norske+fengsler+-+rapport.pdf>

Dalen, M. (2004). *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming.* Oslo:
Universitetsforlaget.

Danbolt, L.J (2017). *Hva er religionspsykologi? Begrepsavklaringer i en nordisk kontekst.*
I Danbolt L.J, Engedal L.G, Stifoss-Hanssen H, Hestad K og Lien L (Red.)
Religionspsykologi
Oslo: Gyldendal akademisk

Danbolt, T.F. & Nordhelle, G (2012) (Red.) *Åndelighet – mening og tro: utfordringer i profesjonell praksis.*

Oslo: Gyldendal akademisk.

Engedal, L.G (2017) *I sporene etter William James og Sigmund Freud.* I Danbolt L.J,

Engedal L.G, Stifoss-Hanssen H, Hestad K og Lien L (Red.) *Religionspsykologi*

Oslo: Gyldendal akademisk

Falkum, E., Olavesen, B., & Hytten, K. (2015). *Problemet med mangfoldet av psykoterapeutiske skoler.* Tidsskrift for Norsk psykologforening, 52 (4)

Fangen, K (1996). *Fra erfaringsnær til kritisk. Fortolkning som samfunnsvitenskapelig utfordring.* Essay i vitenskapsfilosofi. Dr.Politistudiet. institutt for sosiologi.

Universitetet i Oslo.

FN's Menneskerettighetserklæring (1948) § 5.

<https://www.fn.no/Om-FN/Avtaler/Menneskerettigheter/FNs-verdenserklæring-om-menneskerettigheter>

Hammerlin, Y (1994a) *Straff og behandling*

i småskrift nr.1/2. kriminalomsorgens utdanningscenter

Hartman, D, MSW & Zimberoff, M.A (2004). *Corrective emotional experience in the therapeutic process.*

Journal of Heart-Centered Therapies, Vol. 7, No. 2, pp. 3-84

Heart-Centered Therapies Association

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.467.8398&rep=rep1&type=pdf>

Heggen, K. (2007). *Rammer for mestring.* I T-J. Ekeland & K. Heggen (Red.) *Mestring og myndiggjøring – Reform eller retorikk.*

Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju.*

Oslo: Gyldendal akademisk.

Lazarus, R.S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal and coping*.
New York: Springer.

Lønne, A (2018, 18.april). Salutogenese. I Store medisinske leksikon. Hentet 14.mai 2018 fra
<https://sml.snl.no/salutogenese>

Malterud, K. (2011). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning. En innføring*.
Oslo : Universitetsforlaget.

Malterud K, Siersma VD, Guassora AD. *Sample size in qualitative interview studies: Guided by information power. Qualitative Health Research. Published online November 27, 2015, doi: 10.1177/1049732315617444.*

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/26613970?dopt=AbstractPlus>

Pargament, K.I (1997) *The Psychology of Religion and Coping: Theory, research, practice*.
New york: The guilford press

Pargament, K.I, Ano G, Wachholtz B (2005) *Handbook of the psychology of religion and spirituality: The religious dimension of coping – Advances in theory, research and practise*
New York: The Guilford press

Paloutzian R.F, Park C.L (2005) *The religious dimension of coping. Handbook of the psychology of religion and spirituality*. New York & London: The Guilford press

Repstad, P. (2007). *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag*.
Oslo: Universitetsforlaget.

Torbjørnsen, T (2017). *Religiøs mestring*. I Danbolt L.J, Engedal L.G, Stifoss-Hanssen H, Hestad K og Lien L (Red.) *Religionspsykologi*
Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

Worlds Health Organization (WHO) (2014)
http://www.who.int/features/factfiles/mental_health/en/

Side 72-74 er utelatt fra den publiserte versjonen da de inneholder sensitiv informasjon.

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt om

”Innsattes opplevelse av det åndelige tilbudet i fengselet”

1

2 Bakgrunn og formål

Prosjektet «Innsattes opplevelse av det åndelige tilbudet i fengsel» er en masterstudie ved Det teologiske menighetsfakultetet (MF). Formålet er å utvikle kunnskap om hvordan innsatte erfarer og opplever det religiøse/ åndelige tilbudet i fengselet. Følgende problemstilling ligger til grunn for prosjektet:

På hvilken måte kan de innsatte oppleve at det religiøse/ åndelige tilbudet i fengselet kan bidra til å fremme deres psykiske helse?

3 Hva innebærer deltakelse i studien?

Deltakelse i studien vil innebære ett intervju med varighet på omtrent 50 min. Du kan bli forespurt om du er villig til ett oppfølgingsintervju. Spørsmålene vil omhandle dine erfaringer og opplevelser av hverdagslivet i fengselet og med det religiøse/ åndelige tilbudet i fengselet. Jeg vil benytte diktafon i intervjuet og transkribere intervjuene i etterkant.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle navn og personopplysninger blir anonymisert og ingen andre enn Ida Kristin Hanevold (student, MF) vil vite hvem de enkelte er. Også veileder, Lars Johan Danbolt (professor, MF) vil kunne lese anonymiserte utskrifter fra intervjuene.

Deltakerne vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjon av datamaterialet.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 01.01.2018. Opptak vil da slettes, og transkriberte, anonymiserte intervjuer vil oppbevares i et låsbart skap.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert. Det vil ikke få noen konsekvenser for deg dersom du velger å trekke ditt samtykke.

Dersom du har spørsmål til studien, ta kontakt med Ida Kristin Hanevold (97684656).

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

-----

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Intervjuguide

Innsattes opplevelser av det religiøse/ åndelige tilbudet i fengselet

---

Informasjon til deltaker

- Presentere forsker/studie. Informere om formålet med studien.
- Informere om rett til å trekke seg underveis, rett til å avstå fra å svare, muligheter for pause underveis
- Informere om lydopptaker, oppbevaring av intervjuer, sletting av lydfil
- Informere om tidsramme for intervjuet
- Informere om taushetsplikt, anonymisering
- Gi informanten mulighet til å spørre hvis det er noe han/hun lurer på
- Underskrive samtykkeerklæring

Grunnen til at de deltar

1. Introduksjon: Litt om den innsatte

Hvor lenge har de vært her?

Hvordan har du det her inne?

2. Om det religiøse/ åndelige tilbudet i fengselet

Hvordan er din opplevelse av det åndelige tilbudet i fengselet?

Benytter du deg av tilbudet?

Har du kontakt med presten?

Hva slags sammenhenger benytter du deg av dette?

Hvilken betydning har det for deg at du har tilgang på et kirkerom?

3. Fortell om sist du benyttet deg av dette?

Hvordan hadde du det før, under og etter?

4. Avslutning

Er det noe vi nå ikke har snakket om som du tenker er viktige når det gjelder temaet? Er det noen erfaringer og tanker du har gjort deg som vi ikke har tatt opp i dette intervjuet?

